

Bevezető.....	2
A konzekvencia érv (KÉ)	4
Hamissá tenni a természettörvényeket	7
1. Lehetséges világ hipotézis.....	8
2. Törvényfelfogások	9
3. Hume-iánus törvényváltoztatás	11
4. Lewis lokális kompatibilizmusa.....	12
5. Ellenvetéseim	16
Neuro eldönthetlenség.....	16
Gyenge törvényszegésre való képességgel <i>nagy</i> csoda.....	18
6. Érzékenység a kezdeti feltételekre	19
7. Beebee elmélete nem lokális kompatibilizmus	22
8. A helyes lokális kompatibilizmus feladata.....	23
9. Van Inwagen törvénysértő definíciója	25
10. A helyes törvénysértő esemény definíció.....	27
11. Felelősség és a lokális kompatibilizmus	31
A béta szabály (β) elemzése	34
1. Alternatív törvényszegés (a béta szabály eliminálása)	34
2. Inkompatibilizmus és a béta szabály: a <i>mind érv</i>	36
3. A béta szabály eliminálása és a béta2	38
Konklúzió	41
Rövidítések jegyzéke.....	41
Bibliográfia.....	42

Bevezető

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja a konzekvencia vagy következmény érv (KÉ) néven ismerté vált argumentumot. A (KÉ) az egyik legtöbbet emlegetett érv a szabad akarat problémájának tárgyalásakor. Ez az argumentum hívatott megmutatni, hogy a szabad akarat és a determinizmus nem egyeztethető össze. A dolgozatban ezt szeretném vizsgálni. Először ismertetni fogom a (KÉ)-t (I). Aszerint csoportosítva fogom bemutatni a (KÉ)-re adott ellenválaszokat, hogy azok milyen stratégiát követnek. Továbbá tárgyalni fogom ezen, válaszok helytállóságát, hogy milyen sikerrel kerülnek meg, vagy mutatják ki a (KÉ) hamisságát. Fontos az, hogy a (KÉ)-re adott ellenérvekben központi szerepet játszik a törvényt sértő esemény definiálása. Ennek a definíciónak több változatát fogom bemutatni, szemléltetve azt, hogy milyen funkciókat kell ellásson ez a meghatározás (II-III). Bemutatok egy libertariánus érvet a lokális kompatibilizmus ellen, amelyről azt állítom, hogy nem feltétlenül áll alá a lewisiánus kompatibilizmust (IV). Tárgyalni fogom az ún. elme érvet, amely szerint az indeterminizmus és a szabadság összeegyeztethetetlen. (V).

Nem kötelezem el magam sem a kompatibilizmus, sem pedig az inkompatibilizmus mellett. Dolgozatomban mindvégig az érvek érvényességének vagy érvénytelenségének kimutatására törekszem. Pártatlanságom célja egy gondolati térkép felállítása a következmény érvet övező vitákról. Továbbá rá kívánok világítani bizonyos argumentumok sikerességére, esetleg hiányosságaira.

A szabad akarat, a determinizmus doktrínájával kontrasztban látszik problémának. A konzekvencia érv könnyebb megértésének érdekében a dolgozat elején tisztázni kívánom, hogy mit értek szabad akarat és determinizmus alatt. Röviden vázolom azt a fogalmi keretet, amelybe a dolgozatban tárgyalt probléma illeszkedik.

Általában szabad akarat alatt valami hasonlót értünk: „X-nek akkor és csak akkor van szabad akarat, ha bizonyos esetekben képes másként cselekedni, mint ahogy ténylegesen cselekszik”¹ Voltaképpen arról van szó, hogy a cselekvőnek vannak bizonyos cselekvési alternatívái. (CsA) Tehát az ágens ebben a pillanatban így és így cselekedett, de ha másként akarta volna, akkor mást is csinálhatott volna. A szabadság problémája releváns, mert az erkölcsi értékelés feltételének tartjuk a szabad akaratot. Ezt szem előtt tartva, a szabad akaratot intuitíve olyan módon szokás definiálni még hogy, „a személyek olyan egyedülálló képessége, melynek révén képes viselkedése fölött olyan jellegű ellenőrzést gyakorolni,

¹ Schneider, Benjamin Sebastian. „Compatibilism and the notion of rendering something false” 411. o.

amilyenhez az erkölcsi felelősségre van szükség”² A szabad akarat fogalmához tehát szükséges feltétel, hogy az ágensnek legyenek cselekvési alternatívái, azonban emellett további szükséges feltétel, hogy a tett, amelyet a cselekvő végrehajt *őrajta múltjon*.

A determinizmus olyan elképzelés a világról, amely szerint minden esemény, valamely törvénynek engedelmeskedik. A determinizmust legtisztábban Laplace fogalmazta meg. Laplace feltételez egy Démont, amely majdnem végtelen kognitív erővel bír. Ismeretei vannak minden egyes atom mozgásáról. A Démon továbbá az abszolút fizikai tudással is rendelkezik. Ezért aztán a Démonnak nem okoz gondot, hogy a világ adott állapotából tökéletes fizikai tudásának segítségével kiszámítsa, mint a jelen, a múlt és a jövő bármely állapotát.

„Így a világmindenség jelen állapota az előző állapot okozatának és az eljövendő állapot okának tekintendő. Az olyan értelem, mely egy bizonyos pillanatban a természet összes erőit és az azt összetevő egységek helyzetét ismerné, mely továbbá eléggé, mélyreható volna ezen adatok elemzésére egyazon képletbe foglalhatná a világ legnagyobb testének és legkönnyebb atomjának mozgását. Semmi sem volna bizonytalan előtte; a jelen módjára látná a jövőt, éppúgy, mint a múltat. Az emberi értelem a csillagászatban elért tökéletességgel halvány vázául szolgálhat egy ilyen értelemnek ... Az igazság keresése érdekében kifejtett minden erőlködése arra irányul, hogy minél jobban megközelítse a fent elképzelt értelmet.”³

Ezt követően már könnyebb belátni, hogy miért probléma a determinizmus és a szabadság összeegyeztethetősége. Ha csak akkor vagyok szabad, ha másként is cselekedhettem volna, - mint aktuálisan - és ha feltételezzük, hogy a világ szerkezetét tekintve olyan, hogy minden csak az aktuális formájában lehetséges, akkor nem cselekedhettem volna másként. Tehát nem is lehetek szabad.

Az emberek általában úgy gondolják, jövőjüket alapvetően a döntéseik határozzák meg. Ezek a döntések pedig a cselekvők által előre átgondoltak. A Különböző cselekedeteinket az határozza meg, hogy különbözőképpen döntünk - amilyen okokat megfontolunk, és számba veszünk. - A konzekvencia érv (KÉ) célja bebizonyítani, hogy ha a determinizmus igaz, akkor nincs olyan erőnk, amely a szabadságunkat biztosítaná. Ezek alapján az ember is ugyanolyan fizikai tényező, mint például egy váza, egy légkondicionáló, vagy akár egy macska. Az ilyen ágensnek a fizika törvényei, és a múlt határozza meg a viselkedését. A jövőnk ezek alapján tehát egyáltalán nem nyitott.

² McKenna, Michael. <http://plato.stanford.edu/entries/compatibilism/#1.1>

³ Idézi: Simonyi Károly. *A fizika kultúrtörténete, a kezdetektől 1990-ig*. 461. o.

A szabadsággal foglalkozó filozófusok alapvetően két nagy táborra szakadnak, kompatibilistákra és inkompatibilistákra. A kompatibilisták azok a filozófusok, akik szerint összeegyeztethető a szabad akarat a determinizmus doktrínájával: olyan elmélet kidolgozására törekszenek, amelyben a szabadság és a determinizmus ellentéte feloldódik. Az inkompatibilisták szerint ez nem lehetséges. Nem lehetséges olyan elmélet, amely úgy oldja fel az ellentétet szabad akarat és a determinizmus között, hogy a fogalmak jelentése ne torzuljon.

A konzekvencia érv (KÉ)

Elsőként Van Inwagen fogalmazta meg az inkompatibilisták mesterérvét⁴. Van Inwagen, azt mondja, ha a determinizmus igaz, akkor nincs szabadság. Ellenben szabadság nyilvánvalóan van, következésképpen az csak indeterminált világban lehetséges.

Előzetesen az érv váza, hogy ha a determinizmus igaz és hogy a múlt és a törvények rögzítettek. Továbbá a rögzített törvényekből és a múltból következik a rögzített jövő, akkor senkinek sincs módja elkerülni a jövőbeli eseményeket. Ha a jövő rögzített, és nem cselekedhetek másként, akkor nem vagyok szabad. Tehát a determinizmus és a szabadság inkompatibilis. Voltaképpen az érv szerint, ha a determinizmus igaz, továbbá a múlt és a törvények rögzítettek, akkor minden esemény, amely eddig volt, van, és lesz, csak egy - az aktuális - formában lehetséges. A jövő eseményeit együttesen a múlt és a törvények határozzák meg.

Van Inwagen története röviden, hogy J bíró, azzal hoz ítéletet, hogy nem emeli fel a karját és nem súlyt le a bírói kalapáccsal. Intuíciónk szerint J saját szabad akaratából nem emelte fel a karját. Ha a determinizmus igaz akkor, J tettét nem szabad akaratából tette, így az ítéletért, amelyet hozott nem is lehet felelős. „A szabad akaratot tagadni annyit tesz, mint azt állítani, hogy amit egy ember tesz, és amit tehát egybeesik. És szinte minden filozófus egyetért azzal is, hogy egy cselekvőt csak akkor tarthatunk felelősnek a tetteiért, ha úgy gondoljuk, hogy a cselekvő tartózkodhatott volna tette végrehajtásától.”⁵

Ha a (KÉ) konklúziója helyes, akkor J nem tartózkodhatott volna a keze fel nem emelésétől, így az ítéletet, amelyet hozott már a múltban meghatározott volt. J így nem lehet felelős cselekedetért. Az ítélet pedig, jóval a tárgyalás kezdete előtt már eldőlt.

⁴ vö: Inwagen, Peter van. „A szabad akarat és a determinizmus összeegyeztethetlensége”

⁵ Inwagen, Peter van. „A szabad akarat és a determinizmus összeegyeztethetlensége” 193. o.

Az érv szigorú megfogalmazása érdekében rövidítéseket fogunk használni, ezek a következők:

- T_0 J születésénél korábbi időpont
- P_0 a világ állapota t_0 -ban
- P a világ állapota t -ben
- L a fizika összes törvényének konjunkciója
- J az ágens

Ennek megfelelően az előbbi példa a következő formát ölti:

- (1) Ha a determinizmus igaz, akkor P_0 és L konjunkciójából következik P
- (2) Ha J felemelte volna a kezét t -ben, akkor P proposíció hamis volna
- (3) Ha (2) igaz, akkor ha J felemelte volna a kezét t -ben, J hamissá tehetné volna P -t
- (4) Ha J hamissá tehetné volna P -t, és P_0 és L konjunkciójából következik P , akkor J hamissá tehetné volna P_0 és L konjunkcióját.
- (5) Ha J hamissá tehetné volna P_0 és L konjunkcióját, akkor J hamissá tehetné volna L -t.
- (6) J nem tehetné volna hamissá L -t
- (7) Ha a determinizmus igaz, J nem emelhetné volna fel a kezét t -ben.

Amennyiben igazak ezek a bizonyos feltételek, tehát ha a determinizmus igaz, akkor azt nem lehet összeegyeztetni a szabad akarattal.

Annak érdekében, hogy a következmény érv elleni válaszok a későbbiekben érthetőek legyenek, most vizsgáljuk meg alaposan, logikai kifejezésekkel is, hogyan épül fel a következmény érv. A (KÉ) alapvetően két következtetési szabályt használ fel az eredményéhez, az alfa és a béta szabályt:

- **Alfa:** $\Box p$, akkor Np .
- **Béta:** Np , $N(p \supset q)$ tehát Nq

„ N ” egy univerzális elkerülhetetlenségi operátor. Ez az adott esemény egy világon belüli elkerülhetetlenségét biztosítja. A „ \Box ” jel pedig egy olyan logikai szükségszerűséget jelent, amely minden lehetséges világban szükségszerű. A különbség, hogy „ \Box ” világok

között is szükségszerű, míg „N” csak az egyes világokon belüli biztosítja az elkerülhetetlenséget.

Lássuk Van Inwagen (KÉ)-nek egy későbbi, logikai kifejezésekre átírt változatát⁶. A következőkben „P₀” a világ adott állapota a távoli múltban. „L” az összes természeti törvény. „P” pedig olyan igaz *propozíció*, amely a világ adott jelen állapotát *t*-ben írja le.

$$(1.1) \Box((P_0 \& L) \supset P)$$

Ezek után könnyű levezetni:

(1.2) $\Box(P_0 \supset (L \supset P))$	- 1.1 kijelentés logika
(1.3) $N(P_0 \supset (L \supset P))$	- 1.2 alfa szabály
(1.4) $N P_0$	- a múlt törvényeinek fixáltsága - premissza
(1.5) $N(L \supset P)$	- 1.3 és 1.4 béta szabály
(1.6) NL	- a törvények fixáltsága - premissza
(1.7) NP	- 1.5 és 1.6 béta szabály

Az érv döntő lépése a *béta szabály*, amely a következményt biztosítja, az elkerülhetlenség tovább adódását, a determináló tényezőről a determinált tényezőre. A béta szabály garantálja a logikai *tranzitív elkerülhetlenséget*, ezt jelzi az „N” operátor. Tehát azt, hogy egy ok elkerülhetetlenül kiváltja az adott okozatot, amely később okként egy újabb elkerülhetetlen okozatot produkál. Ezt talán könnyebb látnunk egy példán át. Van 3 db a, b és c dominónk. Ezeket egymás mögé állítjuk, úgy, hogy a eldönthesse b-t, és b pedig c-t. Majd a-t óvatosan megpöccintjük. Ahogyan a dominó elkerülhetetlenül eldönti b dominót, úgy b eldőlésének a az oka. b dominó pedig c-t dönti le. Kétségtelen, hogy a-tól c eldőléséig elkerülhetetlen az út. Azonban mi az a láthatatlan erő, amely garantálja, hogy a és b, majd b és c dominó közötti – elkerülhetetlen – oksági viszonyt megörökli a és c közötti viszony? Ezt a láthatatlan kapcsolatot hivatott leképezni a béta szabály. Ez gondoskodik a (KÉ)-ben a következmény elkerülhetlenségi tranzitivitásáról. Azaz, hogy ugyanolyan elkerülhetetlen lesz b dominó eldőlése a hatásaként, mint c-é a miatt.

A (KÉ) alapján elkerülhetetlenül előáll a jelen adott állapota, P igaz proposíció. Ebből pedig a jövő bármely állapota is levezethető. Mivel csak egy lehetséges jövő van, így minden

⁶ vö: Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*, 94-95. o.

csak ekképpen történhet. Senkinek sincs birtokában az erő, hogy megváltoztathassa a jövőt. Nincs lehetőség másként cselekedni. A jövő nem nyitott, és csak egyféleképpen lehetséges.

A (KÉ) tehát egy igen erős érv az inkompatibilizmus mellett. Azonban a hétköznapi intuíciónk szerint nem csak a szabad akarat létezik, hanem a világban szükségszerű törvények is vannak. Gondoljunk csak arra, aligha mondanánk, az asztalról a konyhakőre leeső porcelánvázáról, hogy nem fog összetörni. Továbbá azt sem mondanánk, hogy egy test lendülete nem egyenlő ezen test tömegének és sebességének szorzatával. A fizikai tudásunk sikeres, így minden okunk megvan, hogy érvényességét elfogadjuk. Ez pedig kétségtelenül jó indok a kompatibilizmus mellett.

A kompatibilisták feladata, hogy a (KÉ) premisszát összeegyeztessék a szabadsággal. A (KÉ) implikálja, hogy minden csak egyféleképpen lehetséges. Ezek alapján tehát akkor vagyok szabad, ha képes vagyok *másként cselekedni*⁷, szemben azzal, amit a determinisztikus világ törvényei megszabnak. Ahhoz, hogy ezt elérjék a kompatibilisták, be kell bizonyítaniuk, hogy az ágens *képes hamissá tenni* az aktuális cselekedete elkerülhetetlenségét.

Másként cselekedni tehát annyit jelent, mint igazzá tenni egy *kontra faktuális* kijelentést. Így tehát: „Ha kedvem lett volna, akkor leülhettem volna a kanapéra is.” Ha ezt a kijelentést igazzá tudtam volna tenni, miközben most egy széken üldögélek, akkor kielégítettem volna a szabadság egyik szükséges feltételét. Azaz létezik – valamilyen értelemben – egy olyan lehetséges világ, amelyben én nem az aktuális módon a székre, hanem *másként cselekedve* a kanapéra ülök le.

Hamissá tenni a természettörvényeket

Ha ki akarjuk mutatni, hogy a (KÉ) érvénytelen, két lehetőségünk van. Az egyik, hogy a múltat tesszük megváltoztathatóvá, a másik, hogy a természettörvényeket. A kompatibilistáknak be kell bizonyítaniuk, hogy az ágens *hamissá tudja tenni* vagy a természettörvények vagy a múlt igazságáról szóló kijelentést. Egyik út sem tűnik járhatónak. Ez azonban nem feltétlenül van így. Miért ne feltételezhetnék azt, hogy az embereknek van egy olyan képességük, amely gondoskodik az efféle csodálatos törvényváltató erőről. Van Inwagen érvével szembeni ellenvetés azon csoportja, amit most tárgyalni fogunk, felhasználja a *törvénszegés és sértés* fogalmait. Ahhoz, hogy ezeket a fogalmakat helyesen értsük,

⁷ A másként cselekvést, ebben a közegben érdemes minden aspektusában látni. A másként cselekvés nem csak azt jelenti, hogy leülök-e a székre vagy sem. Másként cselekvés az is, ha egy adott neuron tüzel. - amely egy bizonyos gondolat másként elgondolásáért felelős. -

szükséges leszögeznünk, hogy adott világon belül a törvények nem szeghetőek meg, csak a lehetséges világok viszonyában – a lehetséges világokról hamarosan részletesen –. Ezért a törvény sértést eltérésként, *divergenciaként* kell értelmezzük – a lehetséges világok viszonyában. Hamissá válik egy törvény (W_a) világban, hogyha (W_b) világban egy esemény másként történik meg. A *törvénysértő* esemény csak (W_b)-ből tekintve számít törvényről szóló kijelentést hamissá tevő eseménynek. Most, hogy megközelítőleg már tudjuk, mit értünk *törvénysértésen*, megláthatjuk, hogy milyen módon lehet amellett érvelni, hogy – az előbbi értelemben – képesek vagyunk megszegni a törvényeket. A törvények megsérthetősége mellett kétféleképpen érveltek eddig. Az egyik stratégia Westphalé, a másik David Lewisé.

Azonban a *törvényszegő* képesség bemutatása előtt elengedhetetlen ismertetni, azt a fogalmi keretet, amelyben értelmezhető a törvénysértés/divergencia fogalma, a lehetséges világ elméletet. Továbbá tisztázni kell, hogy milyen törvényfelfogások vannak. Így látjuk majd, hogy a különböző törvénykoncepciókkal, hogyan egyeztethető össze a *törvényszegés* képessége. Elsőként tehát röviden a lehetséges világ elképzelést mutatom be, majd a *kormányozó* és *humei-ánus* törvényfelfogást.

1. Lehetséges világ hipotézis

„Ha akartam volna, leülhettem volna a kanapéra”, de a székre ültem le. „Ha tanultam volna, nem buktam volna meg a vizsgán”, de sajnos megbuktam. Ezek olyan kijelentések, amelyek a tényekkel ellentétesek. Azonban a hétköznapi nyelvhasználatunk gyakran él az ilyen, „mi lett volna ha...” fordulatokkal. Nem esik nehezünkre elgondolni, hogy ha tanultam volna a vizsgára, akkor nem bukok meg, és ennek következtében nagyobb lenne az ösztöndíjam. Ami pedig számos változást hozott volna az életembe. Ennek a gondolatnak a folytatása, hogy a lehetőségek, amelyek bár nem történtek meg, valamilyen más formában mégis csak léteznek. Azaz tehát vannak lehetséges világok, amelyekben az aktuális események nincsenek jelen, vagy nem ebben a formában. Van egy világ, amelyben nem bukok meg, és emiatt elmegyek télen síelni. Van olyan világ is, amelyben tanulok, nem bukok meg, ezért a Holdra megyek golfozni. Nyilvánvalóan az előbbi téli síelés lehetősége elképzelhetőbb, mint az, hogy a Holdra megyek golfozni. Mivel mindkét mondat megfogalmazható, ezért ezekhez a mondatokhoz hozzárendelhető egy-egy lehetséges világ is. Az, hogy melyik világ az elképzelhetőbb, azt az intuíciónk határozzák meg. Az, az esemény, amelyik valószínűbb, hogy megtörténhetett volna, az, játszódtott le az egyik közeli lehetséges világon.

A divergencia fogalma csak két lehetséges világ viszonyában értelmezhető. A divergencia vagy törvénysértés azt jelenti, hogy ha van két lehetséges világ, akkor van legalább egy olyan esemény, amely különbözik. Egyetlen lehetséges világban sem lehetséges az adott világ törvényeit a megszegni. A divergencia mindig csak két lehetséges világ között áll fenn. – némiképpen más a helyzet, akkor ha két *kormányozó* vagy két *humei-ánusan* törvényekkel berendezett világról van szó, erről később részletesen fogok szólni –

Az *aktuális világ* kifejezés az „itt” világot takarja. Lewis⁸ azt írja, hogy az aktuális lehetséges világ csupán attól aktuális, hogy mi éppen abban vagyunk. Az aktuális világ jelző, pedig éppen olyan, mint az „itt”. Egy indexikus jelző, amely csak a megfigyelő helyzetéhez köthető. Egy számunkra lehetséges világban, az ottani megfigyelőnek az a világ az aktuális.

Minden világ különbözik, és annyi lehetséges világ van, ahányféleképpen el tudjuk képzelni azt, hogyan lehetett volna másként. A világok különbségét ugyanakkor nem a mi kijelentéseink határozzák meg. A világokban történő eltérő eseményeket, ezen világok eltérő természettörvényei határozzák meg.

Lewis a lehetséges világok ontológiáját tekintve realista. Valóban úgy gondolja, hogy igenis ezek a világok éppen olyan értelemben léteznek, mint a mi világunk. Ezzel szemben vannak, akik csupán a lehetőségek reprezentációs eszközének gondolják a lehetséges világ elképzelést. Az *aktualisták*⁹ és a *fikcionalisták*¹⁰, úgy vélik, csak egy lehetséges világ létezik, és ez az aktuális világ. A többi lehetséges világ, csak mint potenciális lehetőség létezik.

2. Törvényfelfogások

Általában a törvényekről úgy szoktunk gondolkodni, hogy azok meghatározzák az eseteket. Azaz a törvények szerint történnek meg a dolgok. Ezt azonban kétféleképpen lehet érteni. Létezik két törvénykoncepció, a *kormányozó elképzelés* és a *hume-iánus elképzelés*. Mindkét elmélet elfogadja, hogy törvényekből és kezdeti állapotokból minden esemény levezethető. A különbség a két teória között, az arra a kérdésre adott válasz, hogy logikailag a törvények vagy az estek elődlegebbek. A kormányozó elképzelés szerint a törvények, míg a hume-iánus felfogás szerint az estek.

A kormányozó elképzelés (KEL) szerint gondolkodhatunk olyan módon, hogy a törvény külön ágens, sajátos metafizikai összetevő. Ugyanakkor a hume-iánus

⁸ vö: Lewis, David: „Lehetséges világok”

⁹ Stalnaker, Robert. „Lehetséges világok”

¹⁰ Kripke, Saul. *Megnevezés és szükségszerűség*, 27-28. o.

szupervenienca (HS) szerint az események önmagukban határozzák meg a törvényeket. Elsőként tekintsük meg az ún. a kormányozó elképzelést (KEL) (*governing concept*) Ez a felfogás a természettörvényeket úgy érti, hogy azok valamilyen platonikus világból irányítják az eseteket. Tehát, tegyük fel mondjuk a gravitációs törvényt, amely egy kitüntetett extra dimenzióból valahogyan a kisebb tömegű tárgyakat a nagyobbakhoz irányítja. Formalizálva: $N(L \rightarrow e)$. Ez a definíció megengedi, hogy legyenek olyan törvények, amelyek egy világon belül sosem válnak aktívvá. Azaz van egy olyan lehetséges világ, amelyben jelen van egy L^* törvény, amely e^* eseményt irányítaná. Azonban történtessen ez az e^* esemény sohasem játszódott le az univerzum ideje alatt, ennek ellenére L^* mindvégig létező törvény volt. Továbbá a (KEL) megengedi, hogy legyen két olyan lehetséges világ, amelynek a kezdeti feltételi különböznek, de a törvényei azonosak és így eltérő/divergens események legyenek törvénysértés nélkül.

Fontos megemlíteni, hogy Van Inwagen, amikor megfogalmazta a (KÉ)-t, akkor (KEL) értelemben használta a törvény fogalmát. Mivel ezt írja: „minden fizikai törvényt kifejező proposíciónak jellemzője, hogy senki sem ‚tud‘ elvégezni olyan kísérletet, amely a proposíciókat cáfolná”¹¹

Ugyanakkor létezik egy másik törvény elképzelés az ún. *hume-iánus szuperveiencia*¹²¹³¹⁴ (HS). Eszerint nem a törvények határozzák meg az eseteket, hanem éppen fordítva. Az esetek mondják meg, hogy mi lesz törvény és mi nem. Ez az elképzelés azt mondja, hogy a törvények az univerzum összes esetének egy bizonyos mintázatára épülnek rá. $N\{(e_1 \& e_2 \& e_3) \rightarrow L\}$ Ahol „N” az elkerülhetlenségi operátor és „ e_n ” azokat az eseményeket jelöli, amelynek mintázata kiadja a törvényt. Bizonyos esetekre (*a szubveniens bázisra*) bizonyos törvények (*szupervenients entitások*) épülnek rá. Például az összes olyan esetre ráépül a gravitáció, ahol a kisebb tömegű tárgyak a nagyobb tömegűek felé közelednek. Az esetek valahogyan vannak – más-más lehetséges világokban különbözőképpen – az univerzum teljes történetében, és az események elrendeződésének mintázatán szupervenienálnak a törvények. A humei-ánus elképzelés szerint tehát, nem lehetnek más törvények anélkül, hogy a mintázat is más lenne. Mivel a mindenkori események mintázatán szupervenienálnak a törvények, nincs két olyan humei-ánus szupervenienenciával értelmezett törvényekkel rendelkező lehetséges világ, amelynek a törvényei azonosak, de a tényei nem. Szükséges megemlíteni még, hogy (HS) szerint, nincs az esetek között se metafizikai, se logikai

¹¹ Inwagen, Peter van. „A szabad akarat és a determinizmus összeegyeztethetlensége” 198. o.

¹² vö: Hume, David. *Tanulmány az emberi értelemről*,

¹³ vö: Lewis, David. „Humean Supervenience Debugged”,

¹⁴ vö: Lewis, David „Introduction”,

kapcsolat. Ez azt jelenti, hogy a humei-ánus szupervenenciával elgondolt lehetséges világokban az eseteket nem köti össze semmi olyasmi, amelyet korábban a *béta szabály* névvel jelöltünk. Ez esetben a béta szabály a következőképpen jelenik meg. Béta nem az esetek közötti relációt képezi le, hanem az esetek – amelyek között nincs se logikai, se metafizikai kapcsolat – kiadják a törvényeket, így ha ismerjük a törvényeket, akkor felismerjük az esetek között a béta szabály szerinti relációt.

A (KÉ) következményének elkerülése a törvények (HS)-féle elképzelésével így már lehetőségessé válhat. Ha ugyanis a törvényeket úgy értjük, hogy nem elsődlegesek az események determinálásához, akkor talán megnyílik az út a kompatibilisták előtt, hogy válaszoljanak a konzekvencia érvre.

3. Hume-iánus törvényváltoztatás

Azon a feltételezés mellett érvel Jonathan Westphal¹⁵, hogy a törvények igenis megváltoztathatóak. Azt állítja, hogy gond nélkül feltételezhetünk az ágensnek ilyen képességet. Ugyanis a (KÉ) egyik premisszája nem igaz, ezáltal a következménye nem helytálló. Mivel van ilyen értelemben vett törvényváltoztató képesség, így az ágens egyszerűen másként cselekszik, és a természettörvényei ennek a cselekvésnek az okán megváltoznak.

Westphal a következőképpen érvel: Idézzük fel a konzekvencia érv (6) premisszáját, amely szerint „J nem tehetne volna hamissá L-t“. Westphal szerint ez a (6) premissza hamis. Az ágens képes hamissá tenni az aktuális világ törvényeit. Azzal, hogy feltételezzük, képes lett volna másként cselekedni, mint ahogyan aktuálisan cselekedett, azt állítjuk, hogyha másként cselekedett volna, akkor egy másik világ törvényei lennének jelen, azaz kiderülne, hogy egy másik világban vagyunk.

Ha ugyanis a törvényeket a humei-ánus törvényfelfogás szerint értjük, akkor nem okoz gondot, hogy legyen törvényszegő (a várt törvényrendszerhez képest újrairó) képességünk. A Westphal által vázolt képben én egyszerűen csak – a jelenlegihez képest – másként hajtom végre a tettem, és ezen oknál fogva hamissá teszek egy természettörvényt. A (HS) nem szabja meg, hogy mi fog történni, hiszen az esetek határozzák meg a törvényeket. Ezek alapján tehát, ha mások az esetek, akkor mások a törvények is. Az ágens ennek megfelelően nyugodtan azt tehet, amit csak *akar*.

¹⁵ vö: Westphal, Jonathan. „A New Way with the Consequence Argument, and the Fixity of the Laws”

Azt állítom, hogy Westphal érvében ezen a ponton kimutatható egy bizonyos nehézség. Westphal javaslata valóban konzisztensen mutatja meg, hogy hogyan lehettek volna másként az események, azonban arról nem tud számot adni, hogy miért éppen úgy alakultak, ahogyan lezajlottak. Azt kérdezhetjük Westphaltól, hogy az általa leírt ágens, mi alapján dönthetett volna úgy, hogy másként cselekszik, ezáltal átírva a természettörvényeket? Westphal a válaszát nem alapozhatja a múltra, és nem állíthatja azt, hogy az ágens az előzetes hitei és vágyai sarkalhatták volna a másként cselekvésre, hiszen az aktuális múlt az aktuális (nem másként cselekvő) tettet determinálja. Ennek megfelelően, ha az ágensnek oka van másként cselekedni, akkor feltételezni kellene valamilyen nem fizikai okot.

Úgy tűnik tehát, hogy az ilyen törvényváltoztató javaslat nem képes számot adni, hogy az ágens, hogyan cselekedhetett volna másként. A következőkben bemutatom David Lewis sokat tárgyalt válaszát a konzekvencia érvre.

4. Lewis lokális kompatibilizmusa

Szükséges feltétele a szabad akaratnak, hogy az ágens képes legyen másként végrehajtani tettét, szemben azzal, ahogyan aktuálisan cselekedet. Determinisztikus világ esetén ez azt jelenti, hogy *ha másként cselekedet volna, a törvények is mások lennének*. Ezt azonban a konzekvencia érv (6)-os, „J nem tehette volna hamissá L-t”. premisszája megtiltja. Így tehát Lewis feladata, hogy úgy mutassa ki, hogy a (6) premissza érvénytelen, hogy javaslatával szemben ne lehessen azt felhozni, mint amit Westphallal szemben bemutattam. Lewis¹⁶ ezért nem a (6) premissza igazságát tagadja, hanem azt állítja, hogy a (6) premissza ekvivokál. Van Inwagen kettős értelemben használja, azt a kijelentés, hogy „J nem tehette volna hamissá L-t”. Ebben a kijelentésben a „tenni” kifejezés ekvivokál. Ennek megfelelően (6) premisszából a következő két állítást lehet újrafogalmazni:

(6a): *J képtelen úgy cselekedni, hogy a tette lenne a törvényszegés, vagy okozná a törvényszegést.*

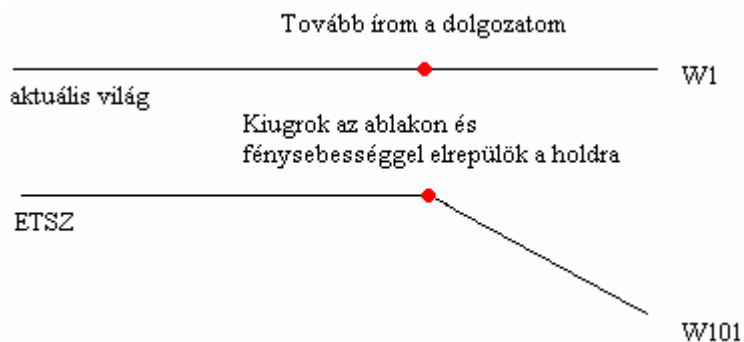
(6b): *J képtelen úgy cselekedni, hogy ha megtenné, akkor az aktuális világ törvényei hamisak lennének. (nem J okozza, vagy valamely tettének hatása az aktuális világ törvényeinek hamissá válását)*

¹⁶ vö: Lewis, David. 1981. “Are we free to break the laws?”

Lewis azt állítja, hogy (6b) hamis, és (6a) igaz. Ennek megfelelően az ágens képes lett volna úgy cselekedni, hogy ha végrehajtotta volna tettét, akkor ez a cselekedete összeegyeztethetetlen lett volna az aktuális világ törvényeivel. Tehát ha másként cselekedett volna, akkor abban a lehetséges világban lett volna, – azaz kiderült volna, hogy abban a világban van, – amelyben máshogyan hajtja végre tettét. Lewis megkülönbözteti az ágens két képességét a törvényszegésre, annak az ellenvetésnek az elkerülésére, mely szerint *az ágensnek nincs oka a másként cselekvésre, ha a tettét a múlt nem határozza meg*. Ez a distinkció pedig a gyenge és az erős törvényszegésre való képesség fogalmának bevezetése.

Az erős törvényszegés (ETSZ) szerint az események futnak a maguk determinisztikus rendjében, amikor is az ágens fogja magát, és másként cselekszik, mint ahogyan az determinálva lett volna. *Megtör és létrehoz egy törvényt. Maga az ágens az, aki megtöri, és hamissá teszi a természet törvényeit. Ő lesz az oka!* Ennek megfelelően, ha tagadjuk (6b)-t, de igaznak tekintjük (6a)-t, akkor (6a) megtiltja az erős értelemben vett képességét az ágensnek. Lewis tehát megtiltja az erős értelemben vett képességet. – Westphal éppen az (ETSZ) mellett érvel.

Lássuk egy példán keresztül, hogy Lewis miért tagadja (ETSZ)-t. Képzeljük el, hogy van két (W_1 és W_{101}) lehetséges világ, amelyek eddig egymás mellett párhuzamosan futottak. A két világ kezdete óta, minden esemény azonos és egyszerre történt. Azonban amikor a jelen pillanathoz érkezünk, én hirtelen *kiugrok az ablakon és - ahelyett, hogy tovább írom a dolgozatomat (e_{w1}), - fénysebességgel a holdra repülök golfozni (e_{w101})*. Én döntöttem úgy, hogy jólesne egy kis golfozás a holdon, majd ki is ruccantam egy kis ütögetésre. Az én tettem a divergens pont, az oka annak, hogy megtörték a természettörvények. Azzal, hogy ezt megtettem mások lettek a természettörvények.

(1. ábra)

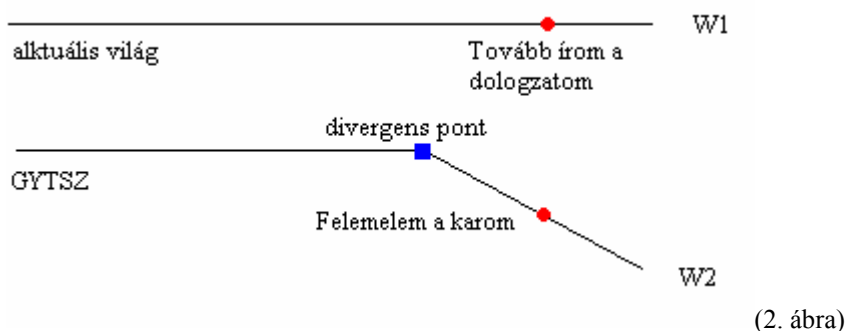
Lewis két oknál fogva is megtiltja az erős értelemben vett törvényszegő képességet. Az első indok, hogy azért tiltott (ETSZ), mert ha megengednénk az ilyen törvénysértést, úgy

bármilyen csodát meg kellene engednünk. Hiszen az ágens akármit akarhat, azonban a világban nem történik meg bármi. Akarhatom, hogy a holdra repüljek fénysebességgel, azonban ettől ez még nem történik meg. A második indok (ETSZ), hogyha meg is engedjük, hogy legyen olyan lehetséges világ, amelyben én a holdra repülök fénysebességgel, akkor sem fogunk tudni számot adni arról, hogy mi sarkalta az ágenst ennek a tettek a végrehatására. (mivel a múltra nem hivatkozhatunk) – Az „ágens okozás”¹⁷ erre megoldást nyújthat. Azonban ha ezt a fogalmat bevesszük az elméletünkbe, akkor az nem lehetne többé kompatibilista teória, hiszen egy ilyen változó feltételezése aláásná a fizikai világ zártságának elvét .

A *gyenge törvényszegés* (GYTSZ) képességnek így olyannak kell lennie, hogy ne az ágens legyen az oka annak a tettek, amely összeegyeztethetetlen az aktuális világ természettörvényeivel. Az a tett, amelyet végrehajt, nem saját önkényének engedelmeskedik. Nem az ágens az oka annak, hogy megtörnek a természet törvényei, azok korábban már megtörttek, és ennek a divergenciának az okán az ágens tette összeegyeztethetetlen az aktuális világ törvényeivel. Vagyis tehát, ha másként cselekedtem volna, akkor korábban lett volna egy divergens csoda, amelynek okán, a cselekedetem összeegyeztethetetlen lett volna az aktuális világ törvényeivel. Továbbá kiderült volna, hogy abban a világban vagyok, amelyben másként hajtom vére a tettem – szemben az aktuális cselekedettemmel. Azaz van egy olyan lehetséges világ, amelyben a mostani világunkhoz képest korábban volt egy törvénysértő esemény, amelynek okán én másként cselekedtem.

A (GYTSZ) szemléltetése érdekében képzeljük el újra, a két paralel egymás mellett futó lehetséges világot. A (W_1) az aktuális világ, ahol *tovább írom a dolgozatom*, és (W_2) ahol *felemelem a karom*. A (W_1) és (W_2) a kezdetektől párhuzamosan futott, egészen ezelőtt 10 perccig. Amikor (W_2)-ben 10 perccel ezelőtt történt egy törvénysértő esemény, amely elindította a két világ közti divergenciát. Ennek a 10 perccel ezelőtti törvénysértő eseménynek mostanra egy sor különböző okozata lett. Az, hogy én úgy döntök, felemelem a karom, majd ezt megteszem, ennek a törvénysértő eseménynek az okozata. Ennek megfelelően másként cselekedtem, és egy törvény más lett. Emellett pedig nem én voltam az oka a törvénysértésnek, így elkerültük azt a lehetetlen feltételezést, hogy az ágens képes akaratánál fogva törvényszegésre. Továbbá azt az ellenvetést is kikerültük, amely megkérdőjelezi az ágens tettéhez vezető indokot. Mivel az ágenst a korábbi események determinálták tettére, ezért van oka, hogy úgy döntsön, felemeli a karját.

¹⁷ Chisholm, Roderick M: „Az emberi szabadság és az én”

A gyenge értelemben vett törvényszegésre való képességnek megfelelően, ha tagadjuk (6b)-t, de igaznak tekintjük (6a)-t, így még (6a) megengedi a gyenge értelemben vett képességét az ágensnek. Ennek megfelelően, hogyha a (KÉ)-be (6a)-t helyettesítjük be, és az ágensnek gyenge értelemben vett képességet tulajdonítunk, akkor alá tudjuk ásni a (KÉ) következményét. Tehát nem igaz, az hogy „(7) Ha a determinizmus igaz, J nem emelhetne volna fel a kezét t-ben“.

Adott tehát a képesség, hogy az ágens olyan módon cselekedjen, hogy determinisztikus világban tette ne legyen elkerülhetetlen. Ehhez azonban felhasználtuk a divergens csoda vagy törvénysértő esemény fogalmát. Ez a divergens pont az oka annak, hogy másként cselekszik az ágens a lehetséges világban, mint az aktuálisban. Ezért Lewis, hogy konzisztens elméletet adjon definiálja, hogy mit ért divergens csoda vagy törvénysértő esemény alatt.

Törvénysértő esemény: (TSE1)

Egy esemény akkor és csak akkor törvénysértő, ha *szükségszerű, hogyha e esemény (W_b)-ben fennáll, akkor ez az esemény összeegyeztethetetlen L -el, amely (W_a) világ törvényeinek konjunkciója.*

$$\square(e_b \equiv \sim L_a)$$

(TSE1)-nek megfelelően már tudjuk, hogy mely események számítanak olyanoknak, amelyek okán az ágens képes másként cselekedni. Továbbá azt is tudjuk, hogy melyek azok a feltételek, amelyek meghatározzák két lehetséges világ között az eltérést. Fontos megemlíteni, hogy Lewis elkötelezett hume-ánus. A (HS) elmélete is részben az ő nevéhez fűződik. Ezért aztán ne feledjük, azzal, hogy (ETSZ) megszabja mely események törvénysértők két

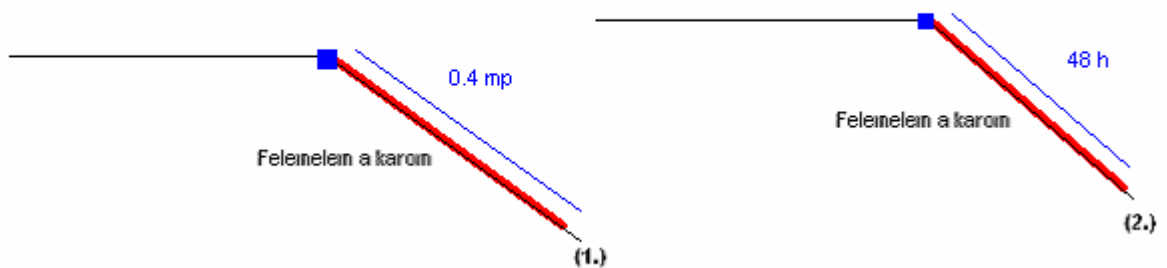
lehetséges világ viszonyában, nem csak az esetek különbözőségét szabja meg, hanem az estek lévén a törvényeket is. Hiszen az esteken szuperveniálnak a törvények.

Úgy tűnhet, hogy a szabadság determinizmus ellentétét Davis Lewis megoldotta. Ezzel szemben hamarosan látni fogjuk, hogy korán sem ilyen egyértelmű a helyzet. A dolgozatom további részében szemügyre veszek néhány az ellenvetést, és a lokális kompatibilizmust segítő javaslatokat. Elsőként azonban néhány saját észrevételem szeretném bemutatni a lewisi elmélettel szemben.

5. Ellenvetéseim

Neuro eldönthetlenség

Első megközelítés után ugyan nem, de ha közelebbről vizsgáljuk meg Lewis elméletét, felfigyelhetünk az első nehézségre. Amellett fogok röviden érvelni, hogy lehet néhány olyan eset, amelyben az előbbi teória szerint ezek az eset (ETSZ)-ek, azonban nem jelölhető ki pontosan, hogy az adott tett ténylegesen erős vagy gyenge értelemben törvényszegő.

(3. ábra)

Az iménti ábráknak megfelelően képzeljünk el két esetet. Mindkét leírás az ágens kezének tényellentétes felemelésének aktusát írja le. Mindkét világban, az ágens agyában az első tüzelő neuron volt a divergens esemény, amely elindította az akciós potenciált. Ennek megfelelően, ha az ágens tetteként értelmezzük az agyában lezajló, első okságilag releváns, eseményt a tette kiváltásához, akkor ez a neuron aktivitás erős értelemben törvényszegő. A két eset között az a különbség, hogy az első tüzelő neuron és a tett befejezte között eltelt idő az első esetben 0.4 mp, míg a másodiknál két nap. Lewis erős törvényszegő képességének definíciója szerint mindkét eset (ETSZ)-nek nevezné. Ellenben azt állítom, hogy nem egyértelmű, annak a megítélése, hogy milyen értelemben törvényszegő a mikro szintű leírás

által megfigyelt cselekedet. Azaz nem feltétlen állíthatjuk (1.)-ről és (2.)-ről, hogy erős értelemben törvényszegő. Már az (1.) eset is problémás. Hiszen nem egyértelmű, hogy az ágens agyában, az első tüzelő neuront tulajdoníthatjuk-e az ágens tettének. Egy ilyen mikro esemény intuitíve nem tűnik olyan tettnek, amely minden kétséget kizáróan olyan módon tartozik az ágenshez, mint a keze felemelése. Valahogyan másként értjük a kéz felemelésének aktusát, mint egy öntudatlan idegi eseményt. (1.) eset nem tűnik intuíciónk szerint (ETSZ)-nek. Hiszen erős értelemben akkor törvényszegő egy tett, ha az ágens az oka a törvénysértésnek. Azonban egy idegi aktivitásról nem mondhatjuk, hogy az maga az ágens. Az ágens akaratának a része ugyan, de ez önmagában nem elégséges feltétele az ágens tettének végrehatására. Miközben (6a) szerint *az ágens képtelen úgy cselekedni, hogy a tette lenne a törvényszegés, vagy okozná a törvényszegést*. Ez esetben, ez a tüzelő neuron nem maga az ágens, tehát nem is ő az, aki erős értelemben törvényszegő cselekedetet hajt végre. Azonban ha ezt az első tüzelő neuront a cselekvés részének tekintjük, akkor képes lehet az ágens erős értelemben törvényszegésre.

Vizsgáljuk meg a második esetet. Tegyük fel, hogy már néhány nappal ezelőtt megjelenik az agyamban valamilyen mintázat, és (többek közt) ennek okán felemelkedik a karom. A két nappal ezelőtti neurális eseményt nem neveznénk a kar felemelésének. Tegyük fel, hogy a kar felemelése, azt jelenti, hogy aláírom XY kinevezését. A (2.) világban azt gondolom végig, (2 nap) hogy aláírom. A másik világban, egy darabig úgy gondolom, hogy nem írom alá, de közvetlenül a kinevezés előtt elkezd bennem valami motoszkálni, és a végén aláírom. A (2.) világban lejátszódott esemény, (mint effektív aktus) nem (ETSZ), mert a divergencia – az első tüzelő neuron – korábban kezdődik, és az aláírás eseménye összeegyeztethetetlen az aktuális világ törvényeivel. Az aláírás cselekedetét nem értelmezhetem úgy, hogy két nappal korábban kezdődött el.

Mindkét esetben ugyanaz jelenti a problémát, ugyanis ha a cselekedet részének tekintjük az első tüzelő neuront akkor, az ágens képes erős értelemben vett törvényszegésre. Azonban ha ezt a mikro eseményről nem gondoljuk, hogy az ágens tette, akkor minden esemény gyenge értelemben törvényszegő. A nehézséget valójában az okozza, hogy az ilyen bontásban megfigyelt eseményekről az intuíciónk döntik el, hogy erős vagy gyenge értelemben törvényszegő. Az ilyen leírásban nem adható egy szigorú definíció az erős és a gyenge törvényszegés megítélésére.

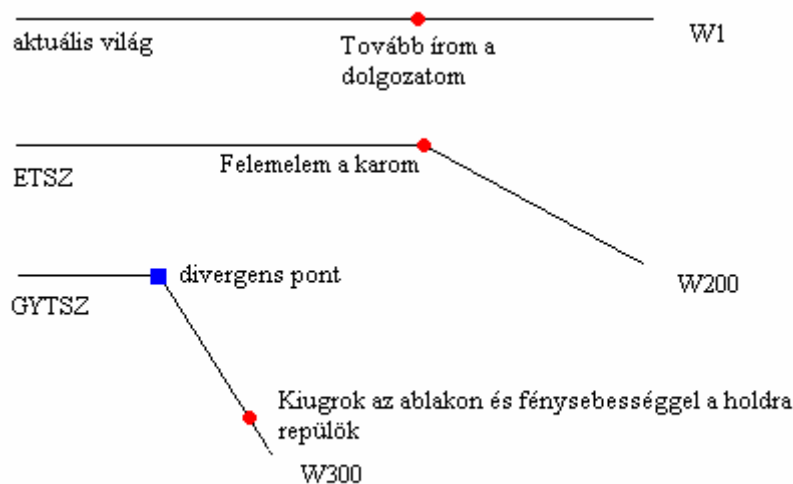
Gyenge törvényszegésre való képességgel *nagy csoda*

Ahhoz, hogy lássuk a lokális kompatibilizmus következő problémáját, idézzük vissza Lewis kompatibilizmusának néhány elemét. Csoda alatt valamely olyan eseményt értünk, amely az aktuális világban nem (vagy nem épp olyan módon) történt meg, de egy lehetséges világban igen. Nyilvánvalóan lesznek *nagy csodák*, amelyek az intuíciónkkal ellentétesek, ilyen volt a fénysebességgel a holdra repülés lehetősége. Ugyanakkor lesznek *apró csodák*, amelyeket a másként cselekvés képességének érdekében meg kell engednünk. Ilyen volt a karom felemelése. Mindkét esetben, törvényt teszünk hamissá. Az (ETSZ) annak *ereje miatt tiltott*, és mert az erős képesség fenntartásához *feltételezni kell egy olyan okot, amely nem a fizikai világ törvényeinek engedelmeskedik*. Ugyanakkor a (GYTSZ) megengedhető, és így megalapozza a kompatibilizmust.

A következőkben amellet fogok érvelni, hogy a csoda jellege, hogy a csoda apró-e vagy durva, független attól, hogy megelőzi-e vagy sem egy korábbi törvénysértő esemény. Pontosabban, a csodák foka független a divergencia időbeli helyétől. Szeretném kimutatni, hogy Lewis definícióinak értelmében megengedhető, hogy *erős értelemben* vett törvénysértés – még ha az tiltott is – *apró csodát* eredményezzen. Továbbá az is megengedhető, hogy *gyenge értelemben* való törvényszegés *nagy csodával* járjon.

Az erős törvényszegő események értelmében az ágens az oka, hogy megtörik egy (vagy több) törvény. Miért ne lenne olyan lehetséges világ, amelyben az ágens *erős értelemben* – nem az ablakon ugrik ki, és nem repül a holdra fénysebességgel, hanem – *törvényt szegve felemeli a karját* (e_{w200}). Mivel az erős törvényszegés fogalma megengedi a durva csodákat, így megengedi az aprókat is. Hiszen ha megengedhető valami intuíció ellenes tett, akkor meg kell, hogy engedjük a mindennapi cselekedeteket is.

A gyenge törvényszegő események értelmében nem az ágens az oka, hogy hamissá válik egy (vagy több) törvény, hanem az ágens tette előtt következett be a divergencia. Egy előzetes törvénysértő esemény az oka a cselekvő tettének. Képzeljünk el egy olyan esetet, amikor a (GYTSZ) mintájára, korábban történik egy törvénysértés és az ágens ennek okán *kiugrik az ablakon és elrepül fénysebességgel* (e_{w300}). Lehetséges? Igen! A gyenge törvényszegés megengedi, hogy gyenge értelemben nagy csodát hajtsunk végre. Tehát kell lennie egy olyan lehetséges világnak, amely jóval korábban eltért az aktuális világtól. Ez a divergencia azonban egy olyan oksági sort indított el, amelynek okán én gyenge értelemben fénysebességgel a holdra repülök.

(4. ábra)

A törvénysértő esemény definíció (TSE1) csak annyit határoz meg, hogy egy esemény akkor törvénysértő, ha az nem összeegyeztethető az aktuális világ eseményeivel. A (TSE1)-ben sincs semmi olyasmi, ami a nagy csodákat megszürné. A kézfelemelés és a holdra repülés ugyanolyan mértékben törvénysértő (TSE1) szerint. Nincs ebben a definícióban semmi olyasmi, ami érzékeny lenne a csoda fokára. A (GYTSZ) által lehetséges bármilyen csodákat tenni, így nagyot is.

Ennek ellenére a lewisiánus lokális kompatibilizmus tűnik még mindig az egyetlen járható útnak, hogy elkerüljük a (KÉ) következményét. Ezért finomítsuk tovább a lokális kompatibilizmust.

6. Érzékenység a kezdeti feltételekre

Lewisnak egy további nehézséggel is szembenéznie kell, nem csak az általam elővezetett problémával. Nevezetesen egy olyan ellenpéldával, amelyben a tárgyalt esemény (TSE1) szerint törvénysértő, ám mégis lehetséges olyan világ, amelyben bár az adott esemény másként történik, mint az aktuális világban, ez az esemény mégsem törvénysértő.

Helen Beebee¹⁸ fogalmazta meg a következő példát Lewis törvénysértő esemény definíciójával szemben. Képzeljünk el újra, három lehetséges világot. Az aktuális (W_1) világban a már ismert (e_{W_1}) esemény történik, amely szerint *én tovább írom a dolgozatom*. Legyen egy másik világ, (W_{500}) amelyben én hirtelen eltűnök, és egy pillanattal később a közeli kocsmá ajtajában a testem atomjai újra összeállnak, és *belépek a kocsmába* ($e_{W_{500}}$) *t*

¹⁸ vö: Beebee, Helen. „Local Miracle Compatibilism”

időpontban. A harmadik lehetséges világban (W_3) nekem öt perccel ezelőtt leküzdhetetlen vágyam támadt egy jó pohár sör iránt, így eldöntöttem, hogy iszom egyet, majd 5 perc séta után megérkeztem a közeli kocsmá ajtajába, és *belépek a kocsmába, t időpontban* (e_{W_3}). A teleportálást intuitíve nem tartjuk lehetségesnek, de a sétát a kocsmába annál inkább. Azonban Lewis elmélete szerint mindkét ($e_{W_{500}}$) és (e_{W_3}) esemény ugyanolyan módon törvénysértő. Emlékezzünk, hogy „Lewis szerint egy törvénysértő eseménynek (az aktuálishoz képest törvénysértő) olyannak kell lenni, hogy szükségszerűen, ha megtörténik, L -nek a törvények konjunkciójának hamisnak kell lennie. Tehát definíció szerint e törvénysértő esemény egy világban, akkor és csak akkor, hogyha törvénysértő esemény minden világban, amelyben történik. Tehát intuitíve törvénysértő eseményeknek, azonban nem kell ilyennek lennie.”¹⁹ Lewis-féle (TSE1) csak a törvények és az esetek összeegyeztethetőségére érzékeny $\Box(e_b \equiv \sim L_a)$. Azonban elképzelhető egy olyan lehetséges világ, amelynek a releváns kezdeti feltételei különböztek az aktuális világtól, de a törvények azonosak vele.

Determinisztikus világokról lévén szó, a releváns kezdeti feltételek különbözősége eredményezheti azonos törvények mellett, a másként cselekvést. Így (TSE1) nem minden esetre lesz érvényes. Ezek alapján elképzelhető, hogy én *másként cselekedjek*, mint ahogyan az aktuális világban cselekszem, azonban *ez a tettem nem teszi hamissá az aktuális világ törvényeit*.

Tehát ha a lehetséges világ *releváns kezdeti feltételei* mások és a törvények azonosak az aktuáliséval, akkor megengedhető (TSE1) szerint, hogy törvénysértés nélkül *elsétáljak a kocsmába* (e_{W_3}) vagy akár oda *teleportáljak* ($e_{W_{500}}$). A mi világunk törvényei szerint lehetséges a teleportáció, csak igen kis statisztikai eséllyel. Egy olyan világban, ahol a törvények megegyeznek a mi világunkéval, de a kezdeti feltételek nagyon különböznek, inkább lehetséges a teleportálás. Annál nagyobb csoda lehetséges, minél jelentősebb az eltérés az aktuális és a lehetséges világ releváns kezdeti feltételei között.

Ugyanakkor Beebee azt is mondja, hogy (TSE1) nem teljesen elhibázott, hiszen vannak olyan esetek, amelyek a törvények által tiltottak. Az előbbi példák alapján állíthatjuk, hogy van olyan eset, amely semmiképpen sem történhet meg, bármekkora is legyen az eltérés a releváns kezdeti feltételek között. *Nem lehetséges* törvénysértés nélkül, a *holdra repülni fénysebességgel*, hiszen az aktuális és az előbbi lehetséges világ azonos törvényei is megtiltják a fénysebességgel való mozgást.

¹⁹ Beebee, Helen. „Local Miracle Compatibilism” 266. o.

Beebe tökéletesíteni kívánta Lewis (TSE1)-t és olyan definíciót fogalmaz meg, amely képes kezelni az általa bemutatott nehézséget. Azt írja, „egy esemény nem csak ezen esemény természetétől függ, hanem azoktól a körülményektől is, amelyek alatt az megtörténik.”²⁰ Így szükség van egy ennek megfelelő javított definícióra:

Beebe féle törvénysértő esemény: (TSE2)

Egy esemény akkor és csak akkor törvénysértő (\underline{W}_a) világban, (\underline{W}_b) világ viszonyában, *ha szükségszerű, hogyha e esemény együttesen fennáll (\underline{W}_a) körülményeivel, akkor ez az esemény összeegyeztethetetlen \underline{L} -el, amely (\underline{W}_b) világ törvényeinek konjunkciója.*

$$\square \{(\underline{e} \ \& \ \underline{c}) \equiv \sim \underline{L}\}$$

Az említett \underline{c} körülmény, amely a definíció szerint fent kell álljon mindkét (\underline{W}_a) és (\underline{W}_b) világban is, voltaképpen az előbb tárgyalt okságilag releváns körülményeket takarja. Amennyiben (TSE2)-t vesszük alapul a törvénysértő esemény definíciójaként, akkor az előbbi kivételes *nem törvénysértő, de másként cselekvő* esetek, fennakadnak a törvényszegés definíciójának hálóján. Beebe azt állítja, hogy (TSE2) már képes kezelni, és törvénysértővé tenni az ilyen eseteket is. Azzal, hogy hozzávettük a releváns körülmények feltételt – amely nem a teljes múlt azonosságát követeli meg – a lewisi definícióhoz, megadtunk egy pontosabb törvénysértő eseményt leíró fogalmat.

Beebe azt állítja, hogy a javított (TSE2)-vel értelmezett lewisiánus kompatibilizmus már képes elkerülni, hogy gyenge értelemben megengedhető legyen a nagy csoda végrehajtása, amelyet, mint láttuk, (TSE1) nem képes megtiltani. Ugyanis (TSE2)-vel adott \underline{c} körülmény feltétel, a törvénysértő definíció megköveteli a tethhez tartozó releváns múlt azonosságát, ezáltal a divergens csodát követő események sem lehetnek jelentősen mások, mint az aktuális világban. Ennek okán pedig a gyenge értelemben vett másként cselekvés sem lehet nagyon eltérő az aktuális világtól.

(TSE2)-nek megfelelően úgy tűnik sikerült olyan definíciót találnunk, amely (a) képes minden az aktuális világtól eltérő eseményt törvénysértőnek minősíteni, és (b) megtiltja a nagy, intuíció ellenes csodákat, de megengedi az apró hétköznapi tetteket. Ennek ellenére sajnos mégsem oldódott meg a szabadság kontra determinizmus ellentét. A következőkben azt

²⁰ Beebe, Helen. „Local Miracle Compatibilism” 266. o.

fogom bemutatni, hogy Beebee (TSE2) definíciója miért teljesen implauzibilis Lewis lokális kompatibilizmusával.

7. Beebee elmélete nem lokális kompatibilizmus

Beebee bírálta Lewis lokális kompatibilizmusát, és azt állította, hogy olyan definícióra van szükség, amely nem engedi meg, hogy törvénysértés nélkül másként cselekvés történjen. Bemutatott egy ellenpéldát, amely szerint (TSE1) megengedi, hogy divergens csoda legyen törvénysértés nélkül. Ezzel szemben, én azt állítom, hogy Beebee ellenpéldája teljesen téves, és egy félreértésen nyugszik. Amellett fogok érvelni, hogy Lewis lokális kompatibilizmusát nem érinti Beebee ellenpéldája, így felesleges (TSE2) bevezetése.

Annak érdekében, hogy világosan lássuk, Beebee hol téved, idézzük vissz a humeianus szupervenienca szerinti törvényfelfogás fő állításait. Továbbá ne feledjük, hogy Lewis elkötelezett humeianus, és a lokális kompatibilizmust is (HS)-val érti. Tehát (HS) fő állításai a következők: (1) Az esetek valahogyan vannak – más-más lehetséges világokban különbözőképpen – az univerzum teljes történetében, és ezeknek az eseményeknek az elrendeződésének mintázatán szupervenálnak a törvények. Így, (2) a humeianus elképzelés szerint tehát, nem lehetnek más törvények anélkül, hogy a mintázat is más lenne. Tehát nincs két olyan (HS)-val értelmezett törvényekkel rendelkező lehetséges világ, amelynek a törvényei azonosak, de a tényei nem. Továbbá (3) (HS) szerint, nincs az esetek között se metafizikai, se logikai kapcsolat.

Ezek után láthatjuk, hogy Beebee hol téved. Ő ugyanis feltételezi, hogy a Lewis-féle lokális kompatibilizmus megengedi, hogy létezzen két olyan lehetséges világ, amelynek kezdeti feltételei különböznek, de a törvényei azonosak. Mivel a Lewis-féle lokális kompatibilizmus szerinti (HS) törvények munkálnak, ilyen világ nem lehetséges, (2) miatt. Az esetek mintázata határozza meg a törvényeket, így különböző kezdeti feltételek más törvényeket is implikálnak. Ennek megfelelően nincs szükség egy \subseteq kiegészítő feltétellel ellátott (TSE2) törvénysértő definícióra, mivel azok a világok, amelyekben lejátszódnak az egymáshoz képest eltérő események nem engedik meg, hogy a törvényeik azonosak legyenek. Tehát ha (HS) értelmezzük a törvényeket, akkor minden divergens esemény egyben törvénysértő is.

Lewis elmélete így plauzibilis maradt. Adottnak véve, hogy mely események számítanak törvénysértőnek (TSE1) az ágens képes gyenge értelemben az aktuális világ törvényeit – egy másik lehetséges világ viszonyában – hamissá tenni. Ezek mellett azonban,

még áll az az ellenvetésem, hogy az ágens képes lehet nagy csoda végrehajtására. Ezt a nehézséget fogom a továbbiakban megvizsgálni. Azt, hogy lehetséges-e, valamilyen módon úgy kiigazítani a lewisi lokális kompatibilizmust, hogy a nagy csodák ne, de a hétköznapi cselekedeteinkhez hasonló másként cselekvések megengedhetőek legyenek.

8. A helyes lokális kompatibilizmus feladata

Egyenlőre tehát, úgy áll a helyzet, hogy a lewisi lokális kompatibilizmus nem képes választ adni arra a kérdésre, hogy miért nem történnek nagy, intuíció ellenes csodák. Röviden foglaljuk össze, hogy ennek mi az oka. A lokális kompatibilizmus alapvetően két fogalmat használ fel a konzekvencia érv következményének elkerülésére. A *törvénysértés* (TSE), amely azt szabja meg, hogy mely esemény minősül olyannak, amely ha bekövetkezett volna, akkor az az eset összeegyeztethetetlen lenne az aktuális világ törvényeivel. Voltaképpen a törvénysértés fogalma határozza meg, hogy mely lehetséges világok vannak, – *Pontosabban, az összes lehetséges világot kijelöli!* A másik fogalom a *törvényszegésre való képesség* (TSZ), amely azt mondja meg, hogy milyen értelemben képes az ágens hamissá tenni a természettörvényekről szóló kijelentéseket. Láttuk, hogy ennek a fogalomnak két típusa van, az erős és a gyenge törvényszegésre való képesség. Míg az előbbi tiltott, addig az utóbbi értelmében az ágens képes törvényszegésre. Ezt követően azt is láttuk, hogy a törvénysértés és a gyenge törvényszegés fogalma együttesen sem képes azt meghatározni, hogy az ágens csak olyan tettet tudjon végrehajtani, amely a közeli lehetséges világok egyikén megy végbe. Ennek az az oka, hogy (TSE1) az összes lehetséges világok halmazán belül definiálja a másként cselekvés lehetőségét. Ennek megfelelően (TSE1) értelmében a kezem felemelése és a holdra repülés képessége is ugyanolyan módon összeegyeztethetetlen az aktuális világ törvényeivel. Így igaz az, hogyha gyenge értelemben a holdra repültem volna fénysebességgel, akkor korábban lett volna egy divergens csoda, amelynek okán én végrehatom az előbbi tettet. Adott tehát a cél, hogy úgy módosítsuk a lewisi lokális kompatibilizmust, hogy magyarázni tudjuk, miért csak az apró, intuíciónak megfelelő tetteket tudjuk végrehajtani, így kerülve el a (KÉ) következményét.

A következőkben megvizsgálom egy ellenvetést (TSE1)-re majd az erre adott javaslatot mutatom be, amely azt vizsgálja, hogy milyen (TSE) definícióval lehet pontosan meghatározni, hogy mely események számítanak törvénysértőnek. Eközben szemmel tartva azt a nehézséget, hogy a lokális kompatibilizmus nem képes megtiltani a nagy csodák lehetőségét, továbbá azt remélve, hogy talán az új törvénysértő definíciókkal elkerülhető lehet

ez a következmény. Ehhez elsőként Van Inwagen lokális kompatibilizmust támadó ellenvetését mutatom be, majd Terence Horgannak erre adott válaszát fogom ismertetni.

Megvizsgálom, hogy a javasolt törvénysértő definíciók alkalmasak-e a nagycsodák megtiltására. Ahhoz, hogy a nagy csodákat megtilthassuk szükséges, hogy a törvénysértő esemény definíciója (TSE) csak a közeli lehetséges világokon belüli törvénysértéseket jelölje ki, mint lehetséges cselekvési alternatívák helyét, így biztosítva azt, hogy az ágens kontrafaktuális tettei csak apró csodák legyenek. *A keresett (TSE) definíció a közeli lehetséges világok eseteit engedi meg, míg a távoliakat nem.* Azt pedig, hogy melyik világ a közeli, és melyik világ a távoli, az intuíciónk döntik el. Közeli az a lehetséges világ, amelyik „olyan, mint a miénk”. Ahhoz hogy láthassuk Horgan javaslatát, elsőként tekintsük meg, hogy melyik két értelemben lehet elgondolni a közeli lehetséges világokat.

Lewis szerint, azt a világot kell néznünk, amely végig olyan, mint a miénk, de valamikor történik egy divergens csoda, majd emiatt, néhány dolog különbözni fog. Lewis végső soron a törvényeket tartja megváltoztathatónak.

Jonathan Bennett²¹ szerint, azonban azt a világot kell nézni, amelyben nem történik csoda, de a dolgok végig egy kicsit mások. Mivel a múlt mindvégig egy kicsit különbözik a lehetséges világban az aktuális világ múltjától, így a másként cselekvésnek az oka a világok közti múltbeli eltérés. Bennett tehát a múltat teszi megváltoztathatóvá. Tehát ha másként cselekedtem volna, akkor kiderült volna, hogy a múlt valójában, amely a kontrafaktuális tettemhez vezetett, mindig is egy kicsit más volt.

Bármelyik elképzelést vesszük is alapul a közeli lehetséges világ meghatározására, mindkét teória a világok közti események eltérését egyformán jelöli meg. Eszerint egy tényállás akkor tesz hamissá egy kijelentést, ha lehetetlen hogy a tényállás fennáll, és p proposíció igaz. Pontosabban:

„ \underline{S} - az ágens - akkor tehet egy p kijelentést hamissá, ha p hamis, vagy ha p igaz, és van olyan \underline{A} tényállás, hogy \underline{S} előidézheti \underline{A} -t, és \underline{A} maga után vonja p hamisságát.”²²

Tehát lehetetlen, hogy a tényállás fennálljon, és p -vel egyszerre igaz legyen. Ez a definíció voltaképpen megegyezik Lewis (TSE1)-ével: $\Box(\underline{e}_b \equiv \sim \underline{L}_a)$. Az előbbieknél megfelelően módosítsunk (TSE1)-t, a jelentésén nem változtatva, és használjuk a következő

²¹ vö: Bennett, Jonathan. *A Philosophical Guide to Conditionals*,

²² Horgan, Terence. „Compatibilism and the consequence argument” 343 o.

formulát: $\square(A \equiv \sim p)$. Hamarosan látni fogjuk, hogy miért helytelen ez a megfogalmazása (TSE1)-nek.

9. Van Inwagen törvénytörő definíciója

Van Inwagen²³ felfigyel Lewis (TSE1) definíciójának gyengeségére, és elmond egy történetet, amelyben (TSE1) hamisnak bizonyul. Az ellenpélda a következő:

Tegyük fel, Nostradamus 1550-ben megjósolja, hogy a Szfinx a világ végezetéig állni fog. Továbbá tegyük azt is fel, hogy *Nostradamus összes jóslata igaz*. (p) Tegyük fel *Gamal Adbel Nasser* – az egyiptomi fáraó – *képes elpusztítani a Szfinxet*. (A)

Ezek után azt gondolnánk, ha (p) igaz, akkor Nassernek nincs meg a képessége elpusztítani a Szfinxet. Azonban ha Nasser mégis elpusztíthatta volna a Szfinxet, akkor hamissá tehetné volna (p)-t. (TSE1) szerint, ha Nasser hamissá teszi (p)-t, akkor az a tett törvénytörő esemény. Van Inwagen azt állítja, hogy ez a következtetés azonban hamis, mert:

- (A): S /Nasser/ elpusztíthatja a Szfinxet
- (p): Nostradamus jóslatai mind igazak,
- (K): Ha S elpusztítja a Szfinxet, akkor Nostradamus jóslatai hamisak.

(TSE1) szerint (A) összeegyeztethetetlen (p)-vel. Ezzel szemben Van Inwagen azt állítja, hogy (A) és (p) nem összeegyeztethetetlen, mivel (p) *nem azt mondja, hogy a Szfinx örökké való, csupán azt, hogy Nostradamus jóslatai igazak*. Így (TSE1) – $\square(A \equiv \sim p)$ alapján, Nasser tette nem törvénytörő esemény. Hallgatólagosan valóban hozzáértjük, hogy Nostradamus jóslatainak eleme, hogy Nasser nem pusztíthatja el a Szfinxet. Azonban (TSE1)-ben nincs semmi olyasmi, ami érzékeny lenne az ilyenfajta beleértésre. Amikor hamissá tevésről beszélünk, akkor beleértjük a történetbe, hogy Nostradamus pontosan azt jóslta meg, hogy a Szfinx örökkévaló. Ellenben (TSE1) nem tartalmazza a helyet ennek a beleértésnek.

²³ vö: Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*. 67. o.

Ennek alapján Nostredamus jóslatai igazak, és Nassert tette; a Szfinx elpusztítása nem számít törvénysértő eseménynek. Tehát (TSE1) – $\square(A \equiv \sim p)$ helytelen, mivel nem határozza meg pontosan, hogy mi számít törvénysértésnek.

Hamissá tenni egy kijelentést tehát nem egyszerűen azt jelenti, hogy valami olyasmit csinálni, ami összeegyeztethetetlen a kijelentés igazságával. Olyan definícióra van szükség, amely összeegyeztethetlenné teszi (A)-t (p)-vel. Ez az összeegyeztethetlenség pedig csak akkor, lép fel, ha a definíció érzékeny arra is, hogy Nostradamus a Szfinxek örökre fent maradását jósolta. Ezért Van Inwagen a következő definíciót hozza, hogy mely esemény számít törvénysértőnek: „*S képességében áll, hogy egy bizonyos módon rendezze el vagy módosítsa a környezetét alkotó tárgyakat, de nem lehetséges olyan tág logikai értelemben módosítani a tárgyakat, hogy a múlt azonos legyen és p igaz*”²⁴ Így a már ismert törvénysértő definíciók mintájára, Van Inwagen definíciója:

Van Inwagen-féle törvénysértő/hamissá tevő esemény: (TSE3)

Egy esemény akkor és csak akkor törvénysértő, ha szükségszerű, hogyha (W_b)-ben, S A -t teszi, és (W_b) múltja azonos (W_a) múltjával, akkor ez az esemény összeegyeztethetetlen p -vel.

$$\square \{ (p_a \ \& \ \text{múlt}_{(a\&b)}) \equiv \sim A \}$$

Ez a múlt kitétel voltaképpen garantálja, hogy Nostradamus megjósolta a Szfinx örökké valóságát. Az azonos múlt biztosítja, hogy azok a tények, amelyek szükségesek egy esemény kiváltásához azonosak legyenek. A múlt kitéttel már következik, hogy ha Nostradamus megjósolta a Szfinxek örökkévalóságát, és Nasser elpusztítja a Szfinxet, akkor a jóslatok nem teljesülnek. Ugyanis a múltban történt, hogy Nostradamus megjósolta a Szfinx örökkévalóságát. Ennek megfelelően része van a „Nostradamus megjósolta a Szfinx örökkévalóságát” kijelentésnek (TSE3)-ban.

Hasonlítsuk össze Beebee (TSE2)-jét, Van Inwagen (TSE3)-val. Beebeenél \underline{c} olyan körülményeket takart, amelyek okságilag relevánsak az adott esemény kiváltásában. Van Inwagen definíciójában voltaképpen az *azonos múltnak* is ugyanez a szerepe. Különbség, hogy Beebee szűkebbre szabja \underline{c} hatókörét, és nem az egész múlt azonosságát követeli meg, mint Van Inwagen, hanem csak a releváns múltat.

²⁴ Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*. 68. o.

Van Inwagen tehát rámutat Lewis (TSE1) definíciójának nehézségére, majd javasol egy olyan definíciót, amellyel már helyesen írható le, hogy mi törvénysértés. Azonban ez a (TSE3) definíció azzal a következménnyel jár, hogy nem lehetséges a másként cselekvés sem. Hiszen ha meghatározzuk, hogy minden múltbéli esemény azonos kell legyen két lehetséges világban, akkor nem is engedhetjük meg, hogy az ágens gyenge értelemben másként cselekedjen – hiszen (GYTSZ) definíciója szerint az ágens tettét egy korábbi divergencia okozza. (TSE3) megtiltja, hogy legyen ilyen korábbi deivergens esemény, így, hogy egyáltalán kiderülhessen; *egy másik lehetséges világban vagyok* (mindig is abban voltam) *ha másként cselekedtem volna*. A Van Inwagen-féle (TSE3) kizárja a lehetséges világokat, olyan szűkre szabva a cselekvések körtét, hogy determinisztikus világ esetén, csak az aktuális világ eseményei megengedettek. Így nyilvánvalóan megtiltva a nagy csodákat, de egyúttal az aprókat is. (TSE3) aláássa, hogy determinisztikus világokban lehetséges legyen igazzá tenni egy kontrafaktuális kijelentést. Van Inwagen inkompatibilista, és így szerinte nem is lehet kibékíteni a másként cselekvést a determinizmussal. Ezért aztán nem is eshet nehezére elfogadni (TSE3)-at.

Azonban nem feltétlen kell így értenünk a múlt azonosságát, ezzel kiutat hagyva a determinizmus és a másként cselekvés lehetőségének. A következőkben bemutatok egy javaslatot, amely elsőként (TSE3)-ról mutatja ki, hogy téves, majd kijavítja (TSE1)-et olyan módon, hogy ne kelljen feladni a lokális kompatibilizmust. Ezzel véglegesen hártva a konzekvencia érv támadását a kompatibilizmus ellen.

10. A helyes törvénysértő esemény definíció

Terence Horgan²⁵ módosítja Nasser és Nostredamus példáját, úgy, hogy (TSE3)-ról kiderül, elképzelhető olyan eset, amelyet (TSE3) megengedhető eseménynek tart, miközben az nyilvánvalóan törvénysértő.

- (A): S /Nasser/ elpusztíthatja a Szfinxet
- (p): Nostradamus jóslatai mind igazak,
- (múlt): Nostradamus azt jósolta, hogy a Szfinx a civilizáció végéig fennmarad.
- Nassert elpusztítja a Szfinxet, de abban a pillanatban, amikor e Szfinx elpusztul, akkor a Marslakók elpusztítják a földet.

²⁵ vö: Horgan, Terence. „Compatibilism and the consequence argument” 345 o.

- (K): Tehát Nostredamus jóslata (p) igaz, és a Szfinxet is elpusztította Nasser, így (A) is igaz. Továbbá a két lehetséges világ múltja is azonos. Azonban ebben a szituációban (A) is és (p) is igaz, azonos múlt esetén is. Így kompozibilis a (A) és (p) premissza. Következésképpen (TSE3) sem lehet a megfelelő definíció.

Tehát van egy olyan eset, amelyben (TSE3) változói nem elégségesek, mert lehetséges olyan forgatókönyvet adni, amelyben egyszerre *azonos a múlt*, egyszerre lehetséges a másként cselekvés (A) és a példa megengedi, hogy a jóslat is (p) igaz legyen. Ez esetben hallgatólágoosan azt értjük bele (p)-be, hogy Nasser tette – a Szfinx elpusztítása (A) – okozza a világ pusztulását. Horgan ellenpéldája pedig erre a beleértésre apellál, t.i. hogy (TSE3) nem tartalmazza ennek a beleértésnek a helyét.

Ezt a nehézséget kiküszöbölő definíciónak, így olyannak kell lennie, amelyben nem csak a múlt, hanem a lehetséges jövő is szerepel. Lehetséges jövőnek kell szerepelnie, mert olyan definíciót kell alkotni, amely nem engedni meg törvénytörés nélkül, hogy jöjjenek a Marslakók és ne tegyék igazzá Nostredamus jóslatait (p)-t. Ugyanakkor az új definíciónak, olyannak kell lennie, hogy megengedje az intuitíve lehetséges, jövőben esetlegesen megtörténő eseményeket.

Horgan továbbá válaszol Van Inwagen teljesen azonos múlt feltételére is. Azt írja, hogy nem csak a tényleges múltat kell venni, hanem azt a múltat, ami így keletkezett volna. – ha másként cselekedtem volna – Hiszen ha kikötjük a tökéletesen változatlan múltat, akkor definíció szerint megtiltottuk a hamissá tevést. Amennyiben a múltnak végig azonosnak kell lennie, úgy nem lehet semmilyen csoda. (*Lewis* közeli lehetséges világ szemléletében sem az egész múlt változatlan t.i. az utolsó pillanatban történik egy csoda. *Bennettnél* pedig láttuk, hogy végig más módon a múlt. Így ez annyit jelent, hogy ha (A)-t tettem volna, akkor a dolgok végig egy kicsit mások lettek volna. (TSE3)-szerint Bennett javaslatával sem cselekedhetek másként, mert a dolgok végig mások. A teljesen azonos múlt mellett így a Bennett-féle másként cselekvést sem engedhetjük meg.) Ha olyan definíciót adunk a hamissá tevésre, amely megköveteli a teljesen azonos múltat, akkor prejudikáljuk a kérdést. Eleve eldöntjük, hogy nem lehetséges determinizmus esetén másként cselekedni. Horgan ezért azt állítja, hogy a releváns múlt számít. Így olyan definíciót kell adni, amelyik egyrésztől csak a releváns múltat követeli meg – ha csak ennyit szeretnénk, akkor azt gondolom, ez megegyezne a (TSE2)-vel – másrésztől tartalmaznia kell a releváns jövőt is. Azt pedig, hogy mi számít relevánsnak, azt a cselekedethez tartozó kontextus határozza meg. Horgan törvényestő definíciója így a következő:

Horgan-féle törvénysértő/hamissá tevő esemény: (TSE4)

„E esemény tág értelemben hamissá teszi p-t, akkor és csak akkor, ha van egy olyan igaz q kijelentés, hogy (i) E esetén q változatlanul igaz lenne, és (ii) szükségszerűen ha E történik és q igaz, akkor p hamis”²⁶

$$\square \{ (\underline{E} \& q) \equiv \sim p \}$$

A (q) feltétel lehet a múlt egy darabja és a jövő egy darabja. Azonban nem tartalmazhatja az egész múltat és az egész jövőt. Csak a cselekedethez tartozó fontos jövő vagy múlt számít. (q)-nak a releváns kontextust kell tartalmaznia. (q) voltaképpen egy nagyon hosszú konjunkció, amely azt a feltételhalmazt tartalmazza, amely szerint egy tett intuíciónk szerint megtehető-e vagy sem. (TSE4)-nek megfelelően már a Horgan által leírt Nostradamus példa már törvénysértő, míg (TSE3)-al nem az. Ennek a magyarázata a következő:

Legyen (E) a 'Szfínx elpusztítása'. (p) 'Nostradamus jóslatai igazak.' És legyen (q): 'Marslakók nem jönnek' és 'Nostradamus azt mondta, hogy a Szfínx örökké lesz.' Voltaképpen (q) minden olyan körülmény, amit hozzágondolunk a cselekedet körülményeihez, pontosabban (q) az intuíciónknak megfelelő kontextus. Így minden olyan körülményt megtilt, amely összeférhetővé tenné (E)-t (p)-vel. Ennek megfelelően, ha Nasser elpusztítja a Szfínxet (E), és Nostradamus azt mondta, hogy a Szfínx örökké lesz (q). Továbbá, Nostradamus minden jóslata igaz (p). Így tehát szükségszerű, hogyha Nasser elpusztítja a Szfínxet (E) és Nostradamus azt mondta, hogy a Szfínx örökké lesz (q) és a Marslakók nem jönnek - és semmilyen más intuíció ellenes jövőbeli eset sem történik meg (q), akkor nem lesznek Nostradamus jóslatai igazak ($\sim p$). Ennek megfelelően (TSE4) már pontosan jelöli ki, hogy mely eset olyan, hogyha megtörténik, akkor hamissá teszi a világról szóló kijelentést. Tehát (TSE4) a legmegfelelőbb definíciója a törvénysértő eseménynek.

Most pedig vizsgáljuk meg, hogy (TSE4) képes-e megtiltani a nagy csodákat, úgy, hogy az aprókat megengedi. A Horgan-féle törvénysértő definíció változóira átalakítva a fenti intuíció ellenes holdra repülés képessége a következő: E: *a holdra repülök*, legyen p *az aktuális világ természettörvényeinek a konjunkciója* és q igaz kontextus, hogy *nincs a birtokomban űrrakéta és nem tudok ilyesmit vezetni sem*. (TSE4) szerint E és q összeegyeztethetetlen p-vel, tehát ha mégis elrepültem volna a holdra, akkor ez a tettem törvénysértés lenne. Azaz van egy olyan lehetséges világ, amelyben én elrepülök a holdra és a

²⁶ Horgan, Terence. „Compatibilism and the consequence argument” 347 o.

q feltételek adottak. (TSE4) szerinti (q) feltétellel mindig az adott kontrafaktuális tethez tartozó kontextust határozza meg. Azaz azt, hogy milyen körülményeknek kell fennállnia ahhoz, hogy az adott tett bekövetkezhesen. Ez a (q) feltétel igaz a kéz felemelésére és a holdra repülés lehetőségére is. A kezem felemeléséhez egy bizonyos hit/vágy komplexum megléte volt szükséges (q), ez azonban nem volt adott az aktuális világban. Amennyiben felemeltem volna a karom, akkor ez a (q) feltétel igaznak kellett volna lennie az aktuális világban.

Látnunk kell, hogy (TSE4) is – hasonlóan (TSE1)-hez – egyaránt törvényszegőnek minősíti a kezem felemelésének tényellentétes aktusát és a holdra repülés lehetőségét is. Idézzük vissza, hogy a (GYTSZ) azt, magyarázza, hogy hogyan lehet megtenni (TSE)-t általában. A törvénysértés fogalma ugyanakkor nem mondj meg, hogy mely események történhetnek meg a világban, csupán azt határozza meg, hogy egy esemény törvénysértő-e vagy sem. A gyenge törvényszegésre való képesség pedig azt képes megmagyarázni, hogy a kontrafaktuális tettek, hogyan lehettek volna lehetségesek. Ennek megfelelően (GYTSZ) bármilyen apró vagy intuíció ellenes törvénysértő eseményt képes megmagyarázni, amelyet (TSE4) meghatározott. A gyenge törvényszegésre való képesség fogalma pedig azzal a következménnyel jár, hogy egyetlen törvénysértő esemény definícióval sem lehetséges megtiltani a nagy csodák előfordulását. Hiszen (GYTSZ)-nek definíció szerint az a feladata, t.i hogy magyarázza a csodákat, legyenek azok aprók vagy nagyok.

Hogyan törvénysértő esemény definíciója mindazonáltal megfelelő feltételül szolgál arra, hogy pontosan meghatározhassuk, mely események számítanak törvénysértőnek. S bár a nagy csodákat nem tudtuk megtiltani, mégis sikerült bemutatni, hogy az ágens, hogyan cselekedhetett volna másként determinisztikus világban. A lokális kompatibilizmus sikeresen hátrítja a konzekvencia érv támadását a kompatibilizmus ellen. Ugyanakkor a nagy csodákat a lokális kompatibilizmus szükségképpen megengedi, emellett azonban az inkompatibilisták sincsenek jobb helyzetben, hiszen az az álláspont sem képes magyarázni, hogy miért nem történik meg bármi.

A lokális kompatibilizmus tehát képes számot adni arról, hogy az ágensnek determinisztikus világban hogyan lehetnek cselekvési alternatívái. A cselekvési alternatívák azonban csak szükséges, de nem elégséges feltétele a morális felelőséghez. A fentiekben szóltunk arról, hogy az erkölcsi felelőséghez még további feltétel, hogy a tett, amelyet az ágens végrehajt, *őrajta múljon*. Az alábbiakban a lokális kompatibilizmusnak azt a kritikáját vizsgálom meg, amely az autonóm cselekvő hiányát mutatja ki ebben az elméletben.

11. Felelősség és a lokális kompatibilizmus

Tegyük fel, hogy a helyzet úgy áll, ahogyan a lokális kompatibilista állítja, tehát erős törvényszegő erőnk nincs, de rendelkezünk a gyenge törvényszegésre való képességgel. Nem vagyunk képesek saját elhatározásunknál fogva hamissá tenni a természettörvényt (ETSZ), azonban ha az adott másként cselekvő eseményhez képest, a divergens csoda korábban volt, akkor kiderülhet, hogy valójában mások a természettörvények, mint azt, ahogyan korábban véltük (GYTSZ). Csakhogy, ezen tények fennállása önmagában nem biztosítja azt, hogy hétköznapi értelemben szabadok legyünk. Kétségtől szűkséges feltétel a szabadsághoz a másként cselekvés képessége, de ez önmagában nem elégséges feltétel. A gyenge törvényszegésre való képesség kevesebb, mint ami a szabadsághoz szükséges.

Erre a nehézségre hívja fel a figyelmünket Miachel Huemer, aki a következőt írja: „Lewis azt állítja, hogy ha A bármilyen cselekvés, amelyet nem hajtok végre, de képes lennék A-t végrehajtani, akkor amennyiben végrehajtanám A-t, valamilyen természettörvénynek sérülnie kell, és a múltnak különböznie kell a tényleges múlttól. Ebben a terminológiában, ha A-t teszem gyenge értelemben hamissá teszem a törvényt. Ha ugyanis végrehajtottam volna A-t, akkor korábban divergens csodának kellett volna történnie, röviddel azelőtt, hogy én megteszem A-t.

Számomra teljesen impaluzibilisnek tűnik, hogy ez igaz, ha a determinizmus is igaz. Ami ebben intuitíve teljesen impaluzibilis, hogy ezek szerint, teljesen szabadon tettem meg A-t. Ha ahhoz, hogy megtegyem A-t valaminek történnie kellett 5 perccel ezelőtt; (vagy egy évvel ezelőtt, vagy 5 másodperccel ezelőtt), ami ténylegesen azonban nem történt meg, akkor nem tehetem meg A-t”²⁷

Tehát Huemer kifogása az, hogy ahhoz, hogy én ebben a pillanatban A-t tegyem, szükséges, hogy másmilyen legyen a múlt. Csakhogy adottnak véve, hogy a múlt olyan amilyen, én nem cselekedhetek másként. Következésképpen nem vagyok szabad. Vagyis a (GYTSZ) nem elégíti ki az intuitív szabadság fogalmunkat. A gyenge törvényszegésre való képesség által biztosított szabadság nem tőlem függ, ennél fogva nem is az enyém. Pontosabban, a divergens csoda nem rajtam múlik, így az abból következő másként cselekvésem nem az én szabadságom produktuma.

Beebe²⁸ nem fogadja el Huemer kifogását, úgy gondolja ugyanis, hogy ahhoz, hogy az adott pillanatban szabad legyek, nem szükséges, hogy az adott pillanatban is képes legyek

²⁷ Huemer, Miachel. Van Inwagen's Consequence Argument." 542. o.

²⁸ vö: Beebe, Helen. „Reply to Huemer on the Consequence Argument”

mást cselekedni. Korábban kell meglegyen a szabadságom ahhoz, hogy most másként cselekedjek. Tehát ahhoz, hogy én szabad legyek, nem arra van szükség, hogy bármely pillanatban képes legyek az aktuális cselekedetemtől eltérő tettet végrehajtani, hanem, hogy korábban szabadságomban álljon valamit megtenni. Beebee példája a következő. Tegyük fel, Helen lehetett volna sebész 30 éves korában (valóságosan mostanra Helen filozófus lett). Ez persze nem azt jelenti, hogy Helen most 30 évesen dönti el, hogy sebész legyen és hirtelen azzá válik. Valamikor a múltban, amikor 18 éves volt, lehetősége lehetett arra, hogy sebész legyen. Így 5 perccel ezelőtt sem (egy évvel sem és 5 másodperccel ezelőtt sem) volt meg a képessége, hogy most 30 évesen sebész legyen. Következésképpen a Huemer által adott feltétel nem szükséges a szabadsághoz.

A szabadsághoz elegendő az, hogy valamikor meglegyen Helennek a képessége másként cselekedni. Azonban nem feltétlenül szükséges, hogy most 30 évesen legyen meg ez a képessége. Hajdanában, 18 évesen (is) képessége volt Helennek, arra hogy sebész legyen. Amikor még Helen a középiskolába járt, érdekelhette volna őt a biológia is, és akkor szabadságban állt volna, hogy úgy döntsön, márpedig ő 30 éves korára sebész lesz. A szabadság ténylegesen nem azt jelenti, hogy *instant* módon megtehetünk valamit. Ahhoz, hogy valami a szabadságunkban álljon nem szükséges feltétel, hogy ebben a pillanatban megtehessek azt. Így igaz, hogy ha Helen 18 évesen úgy döntött volna, akkor lehetett volna sebész is. Azonban mivel 18 évesen másként döntött, most nem lehet sebész. Vagyis az elkövetkezendő 10 évben nem (amennyiben a sebésszé váláshoz 10 év szükséges). Ahhoz, hogy most másként tehessek meg valamit, a múltban valaminek másként kellett történnie. Beebee szerint, az aktuális szabadság nem azt követeli meg, hogy a jelenben legyen meg a képességem másként cselekedni, hanem az is elég lehet, hogy legyen egy olyan múltbeli időpont, amikor képes voltam másként cselekedni. (A gyenge törvényszegésre való képesség bizonyos értelemben megfelel az illékony szabadságnak. Mindkét fogalom a jelenlegi másként cselekvést egy korábbi esemény függvényé teszi.)

Beebee érvét, Huemer válaszcikkében²⁹ részben elfogadja. Azt írja, valóban van olyan, hogy *illékony (Elusive)* szabadság, amely az idő multával megszűnik. Hajdan szabad voltam most megtenni valamit, de elmúlt az az idő, amelyben én biztosíhattam a mostani másként cselekvésemet, ezért ez a szabadságom illékony.

Huemer szerint azonban az illékony szabadság fogalma nem érinti ellenérve lényegét. Úgy gondolja, hogy az illékony szabadság révén nem menthető meg a Lewis féle

²⁹ vö Huemer, Michael. „Elusive Freedom? A Reply to Helen Beebee”

kompatibilizmus. Elfogadja, hogy létezik ilyen illékony szabadság, amikor saját múltbeli tetteim miatt vesztetem el jelenlegi döntési lehetőségemet (most nem dönthet úgy Helen, hogy most sebész lesz). Huemer³⁰ átfogalmazza ellenérvét, és bemutat két nehézséget a Lewis féle kompatibilizmussal szemben. *Az első*, hogy a gyenge értelemben vett törvényszegéshez, a múltban kellett történnie valaminek. Azonban a múltbeli csoda felett, amely a másként cselekvést biztosítja, az ágensnek nincs oksági ereje. Ennek megfelelően az én jelenlegi szabadságom múltbeli csodák függvényévé válik, de a múltbeli csodákról nem én tehetek. Így nem az én szabadságom következménye a másként cselekvés, mert az egy *tőlem független* csodától függ. Ezért az embernek kell, hogy legyen néha *instant* szabadsága (vegyük észre, hogy az instant szabadság végső soron megegyezik (ETSZ)-el).

A második huemeri ellenvetés, hogy hiába létezik illékony szabadság, és így hiába nem szabható általános követelménynek az instant szabadság, instant szabadságnak léteznie kell, különben a lokális kompatibilizmus végtelen regresszushoz vezet. T. i. amennyiben ahhoz, hogy most (t_3)-ban ténylegesen megtegyem A-t, valamikor korábban (t_2)-ben csodának kellett volna lennie. A (t_2)-beli csodához is korábban (t_1)-ben egy másik csodának kellett lennie. Azonban (t_1) előtt is kellett lennie egy csodának, és azelőtt is, és azelőtt is. Így amennyiben nem tételezzük fel az instant szabadságot, úgy abban az esetben végtelen regresszus áll fenn. Tehát, nem lehet minden szabadság illékony.

Huemer eme két meglátása helytálló. Azonban szeretném felhívni a figyelmet három dologra ezzel a kritikával kapcsolatban. *Először*, is a lokális kompatibilizmus célja, csak a másként cselekvés és a determinizmus összeegyeztethetősége, nem pedig a teljes hétköznapi szabadság fogalommal való kibékítése volt. A lewisianus kompatibilizmus nem egyeztethető össze a teljes szabad akarat fogalmunkkal. *Másodszor*, a kompatibilista szükségképpen elismeri, hogy valamilyen értelemben korlátozva vagyok, lévén, hogy törvények uralma alatt állok. A lokális kompatibilizmus szerint valóban nem én vagyok, aki szabadon cselekszik, de nem is ezt tűzte ki céljául. *Harmadszor* pedig, a lokális kompatibilizmus nem vezet regresszushoz. Lewis elismeri, hogy vannak erős értelemben törvénysértő események, amelyek okán az ágens másként cselekszik. Lewis azt állítja, hogy ezeket a csodákat az ágens közvetlenül nem hajthatja végre – ugyanis csak ebben áll, hogy a lokális kompatibilizmus megtiltja (ETSZ)-t

Ugyanakkor ha a lokális kompatibilizmust Huemer megfontolásai nem is cáfolják, arra joggal hívják fel a figyelmet, hogy a lewisianus kompatibilista adós egy olyan szabadság

³⁰ vö Huemer, Michael. „Elusive Freedom? A Reply to Helen Beebe”

fogalom kidolgozásával, amely szabadság értelmezhetővé teszi a morális felelősséget. Hiszen ha nincs befolyásom a divergens csodára, amely a jelenlegi tetteimet határozza meg, akkor nincs befolyásom a jelenlegi tetteimre sem. Amennyiben így áll a helyzet, akkor igaz lehet, hogy determinált világban lehetséges másként cselekedni, de az ilyen tettért nem lehetek erkölcsi értelemben felelős. Tehát az ilyen másként cselekvés lehetősége voltaképpen nem támogatja a morális felelőségre vonhatóságot, mint a teljes szabadság probléma célját, amely az egész szabad akarat diskurzus kitűzött feladata lenne.

A béta szabály (β) elemzése

A konzekvencia érv belső logikai rugója a béta szabály. A béta szabály (β) az, amely a következményt biztosítja, az elkerülhetetlenség tovább adódását, a determináló tényezőről a determinált tényezőre. A béta szabály garantálja a tranzitív elkerülhetetlenséget. A lokális kompatibilizmus úgy mutatta ki az ágens cselekvési alternatívát, hogy (β)-t elfogadta és ($P_0 \& L$)-t tette megváltoztathatóvá. A lewisiánus kompatibilizmus csak az egyik cáfolata a konzekvencia érvnek, de nem az egyetlen. Az alábbiakban egy másik kompatibilista javaslatot mutatok be, amely a másként cselekvést és a determinizmust úgy egyezteteti össze, hogy kimutatja, béta érvénytelen. Ezt követően pedig bemutatok egy érvet, amelyet a béta szabály alapoz meg, miközben az érv az indeterminizmus és a szabad akarat összeegyeztethetlenségét állítja. Majd ismertetem az erre az évről adott választ.

1. Alternatív törvényszegés (a béta szabály eliminálása)

Létezik egy másik kompatibilista válasz is a konzekvencia évről, amely nem a gyenge és erős törvényszegésre való képesség fogalmaival operál. Láttuk, hogy a (KÉ) egyik lényegi eleme, a korábban említett *béta szabály*, $\{Np, N(p \supset q) \vdash Nq\}$ amely a (KÉ)-ben elkerülhetlenségi operátor továbbadódásáról gondoskodik. Ez garantálja, hogy a logikai kimenetek elkerülhetetlenek legyenek. Így ahhoz, hogy másként tudjunk cselekedni, azt kell bebizonyítani, hogy a béta szabály érvénytelen.

Benjamin S. Schnieder előállt egy egyedi megoldással. Ennek az érvnek az első lépése, hogy Schnieder másként definiálja egy kijelentés hamissá tevését, mint a korábbi elméletek. Ennek megfelelően \underline{x} az ágenst jelöli, és a definíció a következő:

Schnider-féle törvénszegő/hamissá képesség (TSZ1)

- „x hamissá teheti p-t (ez igaz) \leftrightarrow df.
- x képes valami olyasmit tenni, amelyet ha x végrehajt, akkor *emiatt* p hamis lenne. (ez igaz).”³¹

Az érv második lépése, hogy bemutatja, érvénytelen a következő *vélt alapelv*, amely a béta (β) szabályt alapozza meg: Ez a *vélt alapelv* pedig a következő: Ha $p \supset^{32} q$, és q -t hamis teszem, akkor p -t is hamissá teszem. Továbbá tegyük fel, hogy p jelentése valamely nyilvánvaló önellentmondás, mondjuk $2=4$, q pedig valami olyasmit jelent, amit hamissá tudok tenni. Mivel p önellentmondás, és mert ellentmondásból bármi következik logikai elv alapján, következik p -ből q . Ennek megfelelően, ha *vélt alapelv* igaz, akkor én tettem hamissá, hogy $2=4$. Ez azonban abszurd, (TSZ1) szerint én nem tehettem hamissá, hogy $2=4$, hiszen az már eleve hamis volt. A Schnieder-féle (TSZ1) alapján nem tehetem q -t hamissá, mivel q nem *amiatt* hamis, amit én csinállok – q valóban hamis –, de nem az én tettem *miatt*. Így tehát a *vélt alapelv* a hamis. Ugyanakkor amennyiben a *vélt alapelv* hamis, akkor a béta szabály is érvénytelen kell legyen.

Ezt követően Schnider azt mutatja be, hogy ha a béta érvénytelen, akkor a múlt és a törvények (determinizmus esetén) nem határozzák meg elkerülhetetlenül az ágens tetteit. A mindennapi cselekedetekhez viszonyítva Schnieder megoldása a következő:³³ Tegyük fel, hogy determinált világban Z megpuszítja A -t, legyen ez P igaz proposíció. Ahhoz, hogy Z másként tudjon cselekedni, képesnek kell lennie P -t hamissá tenni. Legyen Q az a másik igaz kijelentés, hogy $(P_0 \& L)$ igaz. Tehát Schnider elfogadja, amit Lewis nem, t.i. hogy a múlt és a törvények nem megváltoztathatóak. Azonban Schnider nem is a múlt vagy a törvények megváltoztatását tűzi ki célul, hanem azt, hogy bemutassa, a múltból és a törvényekből nem következik elkerülhetetlenül az ágens tette. A konzekvencia érv az előbbi változókra átírva a következő:

³¹ Schnieder, Benjamin-Sebastian. „Compatibilism and the Notion of Rendering Something False” 418. o.

³² A „ \supset ” – materiális kondicionális használata némileg pontatlan, az eredeti cikkben Schnieder hosszasan érvel egy „because” kapcsolat mellett. Ez azonban az érv lényegi gondolatát nem érinti.

³³ vö: uo. 423. o.

NQ: (P₀&L)
 NP: Z megpuszilja A-t

- (I.) NP
 (II.) NQ
 (III.) (NQ&N(Q≡P)) *Béta szabály – (β)*
 (IV.) A béta szabálynak megfelelően: NQ≡NP.

Azonban ezt a következményt (NQ≡NP) a béta szabály alapozta meg. A következményben béta szabályt „≡” jelöli, mivel ez jelzi az elkerülhetetlen következményt Q és P között. Ugyanakkor láttuk, hogy (β) érvénytelen, tehát (IV.): NQ≡NP hamis, így P nem elkerülhetetlen. Z hamissá teheti P-t, anélkül, hogy hamissá tenné Q-t. Igaz, hogy én hamissá tehetem P-t, de ebből nem következik (TSZ1) alapján, hogy (II.)-t én teszem hamissá, mivel mint láttuk (β) érvénytelen. Tehát ha én másként cselekszem, mint ahogyan az determinálva lett volna, azzal a tettemmel mégsem teszem hamissá a múlt és a törvények konjunkcióját, hiszen nincs olyan alapelv, amely logikai kapcsolatot tételezne az aktuális cselekedetem és (P₀&L) között.

2. Inkompatibilizmus és a béta szabály: a *mind érv*

Ha azonban a konzekvencia érv ilyen cáfolatai tévesek is, és a (KÉ) helytállónak bizonyul, ez csöppet sem jelenti azt, hogy az inkompatibilista álláspont minden kétséget kizáróan képes a szabad akarat problémáját feloldani. Ha a lewisiánus kompatibilizmusról ki is derül, hogy nem helytálló, ez automatikusan nem vonja maga után, hogy az inkompatibilisták győzedelmeskednek. Részint, mert más – nem lewisiánus – kompatibilista elméletek még magyarázatul szolgálhatnak a szabadság problémájára, részint pedig, mert az inkompatibilistáknak elő kell állniuk pozitív elmélettel is. Továbbá hátrítaniuk kell az indeterminizmus és a szabadság inkompatibilitását bemutató érvet. Van Inwagen ugyanis elismeri, hogy a konzekvencia érv *béta szabályként* elnevezett előfeltevése ugyanúgy felhasználható a szabadság és az indeterminizmus összeegyeztethetlenségének megmutatására – mint a (KÉ)-ben. Van Inwagen ezt *mind érvnek (Mind Argument)* nevezi, mert a *Mind* nevű folyóirat hasábjain fordult elő legtöbbször eme érv. A mind érv (MÉ) röviden a következő:

Indeterminisztikus világban az események nem meghatározottak a múlt és a törvények által. Az ilyen indeterminisztikus világban senkinek nincs befolyása jelenlegi elmeállapota felett. Az ágens elméjében találhatóak bizonyos eredményei a korábbi eseményeknek, amelyek felett nincs az ágensnek befolyása. Ugyanakkor az ágensnek indeterminált világban nincs olyan ereje, amely az akarata és a tettei között biztosítaná az állandó kapcsolatot. Mivel az ágensnek nincs semmi olyasmi fölött befolyása, amely releváns a cselekvő tetteit meghatározó tényezőkre nézve, így nincs befolyása a tettei felett sem.³⁴

Tegyük fel, hogy a világ indeterminisztikus, és a cselekedeteink akkor múlnak rajtunk, hogyha a hiteink és a vágyaink meghatározzák azokat. Legyen (HV) az ágens egyedi hit/vágy komplexuma, és legyen (T) az a tett, amelyet (HV) idéz elő. Továbbá legyen „N” egy olyan elkerülhetlenségi operátor, mint amelyet a konzekvencia érvben is láttunk. Tehát, „N” azt jelzi, hogy *nem rajtam múlik az adott esemény vagy tett*. Ugyanakkor (HV) az egyetlen olyan dolog, amely okságilag releváns (T) eseményhez. Mivel (T) indeterminisztikus következménye (HV)-nek, ezért úgy tűnik, hogy az ágensnek nincs befolyása, hogy megtegye vagy ne (T)-t. Ennek megfelelően:

$$N(HV \rightarrow T)$$

Mivel (HV) is indeterminisztikus következménye a korábbi eseményeknek, amelyek felett az ágensnek nincs befolyása, úgy tűnik, hogy (HV) fölött sincs kontrolja. Ezeknek megfelelően az ágensnek nincs ereje (HV) és (T) közti kapcsolat felett, és nincs (HV)-t megelőző események felett sem. Formalizálva az elme érv így a következő:

(P1)	N(HV)
(P2)	N(HV \rightarrow T)
(Konk.)	N(T)

Nem az ágensen múlik, hogy milyen hit/vágy komplexummal bír (P1). Az sem az ágensen múlik, hogy milyen tett következik az aktuális hit/vágy komplexumából (P2). Tehát nem az ágensen múlik, hogy milyen tettet hajt végre. Ennek megfelelően, ha a világ indeterminisztikus, úgy abban az esetben az ágens nem lehet szabad, mivel tettei nem rajta múlnak.

³⁴ vö: Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*. 126-27 és 142-48. o.

Ahhoz, hogy a (KÉ) érvényes legyen, a béta szabálynak is érvényesnek kell lennie. De amennyiben a béta szabály érvényes és egy indeterminisztikus világot feltételezünk, akkor nem lehetséges szabadság. Első pillantásra is feltűnik, hogy a (KÉ) és az elme érv ugyanazzal a következménnyel jár. Továbbá az is nyilvánvaló, hogy mindkét érvben a béta szabály érvényesül. Amely a következő volt:

Béta szabály: $\{Np, N(p \supset q) \text{ tehát } Nq\}$

A (MÉ)-ben a béta szabály szerepe az, hogy megalapozza a (P1) és (P2)-ről a konklúzióra való következtetést. Ezáltal éppen úgy tovább adva az „N” nem rajta múlik operátort, mint ahogyan azt a (KÉ)-ben láttuk.

Ennek megfelelően, ha elfogadjuk az inkompatibilista motiváltságú konzekvencia érv érvényességét, akkor el kell fogadjuk a (KÉ) inverz, mind érvét, amely éppen az inkompatibilizmust ássa alá. Tehát a konzekvencia és az mind érv „együtt áll vagy bukik”³⁵ A konzekvencia érv kétélű fegyvernek bizonyul, így amennyiben helytállóságát elfogadjuk, akkor nem csak az derül ki, hogy a szabadság összeegyeztethetetlen a determinizmussal, hanem az is, hogy az indeterminizmussal is összeegyeztethetetlen a szabad akarat.

3. A béta szabály eliminálása és a béta2

Tehát ha a mind érv sikeres, akkor a szabad akarat és az indeterminizmus összeegyeztethetetlen. Azonban ha el akarjuk kerülni a mind érv konklúzióját, ennek a legcélravezetőbb megoldása, annak megmutatása, hogy a béta szabály érvénytelen. (Azonban ezzel a lépéssel a konzekvencia érv következményét is elimináljuk) Ezért elsőként bemutatom McKay és Johnson ellenpéldáját a béta szabály érvényességére. Majd Finch és Warfield javaslatát arra, hogyan javítsuk ki a (KÉ)-t, úgy, hogy az ne alapozza meg a (MÉ)-t.

McKay és Johnson³⁶ érve, amely bemutatja, hogy a béta szabály érvénytelen két lépésből áll. Az elsőt könnyedén beláthatjuk, amely szerint a béta szabályból levezethető az ún. agglomerációs elv. Ez pedig a következő:

béta szabály $\rightarrow \{Np, N(p \supset q)\} \vdash Nq \equiv Np \& Nq \vdash N(p \& q) \leftarrow$ *agglomerációs elv*

³⁵ Nelkin, Dana-K. „The Consequence Argument and the Mind Argument” 112. o.

³⁶ vö. McKay, Thomas and David Johnson. „A Reconsideration of an Argument Against Compatibilism”. 113-22. o.

A második lépés annak bemutatása, hogy az agglomerációs elv érvénytelen, ezáltal a béta szabály is. Ezt McKay és Johnson következő példán mutatja be: „Tegyük fel, valaki nem dob fel egy érmét, de megtehetné. Legyen p = „az érme nem esik fejre” és q = „az érme nem esik írásra” Ebben az esetben, ahol mind Np és Nq is igaz, (pl: senki sem tudja biztosítani vagy biztosíthatta volna, hogy az érme fejre esik) $N(p\&q)$ hamis, mert valaki biztosíthatta volna $(p\&q)$ hamisságát, azáltal, hogy feldobja az érmét. Az „N” nem rajta múlik operátor csak a p és q kijelentésekre vonatkozik, és a körülményekre nem. Ezért az agglomerációs elv csak annyit biztosít, hogy az érme esésének mikéntje (fej vagy írás) ne rajtam múljon, de azt nem garantálja, hogy nem rajtam múlik, hogy feldobom-e az érmét. Így az, hogy feldobom-e vagy sem az érmét, rajtam múlik, ezért az agglomerációs elv érvénytelen, ami magával vonja a béta szabály érvénytelenségét is.

Az, hogy a béta szabály érvénytelen két következménye van. Inkompatibilista oldalról örvendetes, hogy a (MÉ) nem helytálló, így meghagyva a lehetőséget, hogy a szabadság összeegyeztethető legyen az indeterminizmussal. Ugyanakkor béta érvénytelenségének van egy negatív következménye, nevezetesen, hogy a (KÉ) sem helytálló, és a determinizmussal összefér a szabad akarat. Ezért Finch és Warfield³⁷ megpróbálja kijavítani a béta szabályt egy olyan módon, hogy az támogassa a (KÉ)-t, ugyanakkor ne lehessen felhasználni a (MÉ) újrafogalmazásához.

Ezt egy új béta szabállyal kívánják elérni, amellyel a (KÉ) helytálló, ellenben a (MÉ) következménye érvénytelen. Az új béta szabály a következő:

$$\text{Béta2: } \{Np \ \& \ \square(p \supset q)\} \vdash Nq.$$

Béta2 abban különbözik az eredeti bétától, hogy a konjunkció második tagja, nem a bétában látott „N” *elkerülhetetlenségi/nem rajta múlik* operátorral van ellátva, hanem a szigorúbb minden világra érvényes *szükségszerűséggel*: „”. Ennek megfelelően, ha valamivel kapcsolatban nincsen választási lehetőségünk, akkor annak szükségszerű következményéről sincs választásunk. Tehát a választási lehetőség hiánya továbbadódik a szükségszerű kapcsolaton keresztül. (ez természetesen nem mond ellet az indeterminizmus feltevésének, hiszen nem szükséges, hogy egy indeterminisztikus világban minden reláció indeterminisztikus legyen) Így a szerzőpáros azt állítja, hogy béta2 szerint senkinek nem lehet

³⁷ vö. Alicia Finch; Ted A. Warfield, „The Mind Argument and Libertarianism”, 515-28. o.

választása egy logikai igazságról. Mivel intuitíve úgy gondoljuk, hogy senkinek nincs befolyása a múlt és a törvények felett, így béta2 szerint senkinek nem lehet befolyása ezeknek a logikai következményei felett sem. Tehát ha a determinizmus igaz, akkor nem lehetséges a szabad akarat. Formalizálva tehát a béta2-vel újrafogalmazott konzekvencia érv a következő:

1. $N(P_0 \& L)$	Premissza
2. $\{(P_0 \& L) \supset (T)\}$	Béta2
3. $N(T)$	1, 2

Ugyanakkor béta2-t nem lehet sikeresen felhasználni a mind érv újrafogalmazásához, állítja Finch és Warfield. A szerzőpáros javaslata, hogy béta2-nek megfelelően a (MÉ)-ben cseréljük ki a második (P2) premisszánál az „N” operátort „ \square ”-vel. A béta2-vel újrafogalmazott elme érv az alábbi:

(P1)	$N(HV)$
(P2)	$(HV \rightarrow T)$
(Konk.)	$N(T)$

Ezek alapján „T” szükségszerű következménye „HV”-nek, amely az ágens hit/vágy komplexuma. Azonban $N(HV)$ csupán annyit tesz, hogy az ágens olyan hit/vágy komplexuma amely, *nem az ágensen múlik*. Amennyiben béta2 szerinti a második premissza: $\square(HV \rightarrow T)$, akkor az ágens szükségszerűen (T)-t determinálja. Ez esetben az eredeti mind érv (P2) premisszája hamis. Azért hamis (P2), mert a „ \square ” operátor világok felett kvantifikál. Így ha, az ilyen módon újrafogalmazott (MÉ)-ben, béta2 érvényes lenne, akkor logikailag lehetséges kellene legyen, hogy két indeterminisztikus lehetséges világban, amelyben ugyanaz a (HV) komplexum van jelen, ugyanazt a (T) határozza meg. Az indeterminisztikus lehetséges világok fogalma szerint ez lehetetlen, hogy legyen akár két indeterminisztikus lehetséges világ, amelyekben ugyanolyan módon játszódnak le az események. Azaz a lehetséges világ – bármely – felfogása szerint nem létezik két azonos lehetséges világ. A lehetséges világok kitöltik a teljes logikai teret. Azonban a béta2-vel újrafogalmazott mind érv ezt állítja, ezért (P2) premissza hamissága miatt a (MÉ) nem helytálló. Az így megfogalmazott (MÉ)-ben béta2 hamis. Tehát míg a (KÉ) újrafogalmazható béta2-vel, addig (MÉ) nem.

Fontos megjegyeznünk, hogy a β_2 -vel újrafogalmazott konzekvencia érv nem érinti a lokális kompatibilizmus javaslatát, hiszen a Lewis megoldása nem a β szabályt próbálja érvényteleníteni. Tehát a lewisiánus kompatibilizmus β_2 érvényességének hatálya alatt is képes a lehetséges alternatívák magyarázatára. Továbbá fontos megjegyeznünk, hogy Schnieder érvét sem érinti β_2 . Mivel a *vélt alapelv* ugyanolyan módon alapozza meg β_2 -t is, mint a β szabályt, így Schnieder ellenpéldája a β_2 -t is éppen olyan módon ássa alá, mint a β szabályt. Így való igaz, hogy a β_2 -vel a (KÉ) újrafogalmazható és a (MÉ) nem, azonban ez a módosítás nem érinti egyik kompatibilista válasz sikerességét sem.

Konklúzió

Végül nem maradt más hátra, mint néhány szóban összefoglalni a tanulmány eredményét. Láttuk a konzekvencia érv az egyik legmeggyőzőbb argumentum a szabad akarat és a determinizmus összeegyeztethetlenségére. Ez az érv kétségkívül intuitíve meggyőzőnek tűnhet, azonban a lokális kompatibilizmus, annak nehézségeivel, mégis kiutat jelenthet a kompatibilista filozófusok számára. Ezen felül láttuk, hogy a következmény érvet megalapozó β szabály többféle képen is támadható. Ezen indokoknál fogva beláthatjuk, hogy megkérdőjelezhető a konzekvencia érv sikeressége.

Rövidítések jegyzéke

(ETSZ)	Erős törvényszegő képesség
(GYTSZ)	Gyenge törvényszegő képesség
(HS)	A törvények humeianus szuperveniencaia szerinti felfogása
(HV)	Hit vágy komplexum
(KEL)	A törvények kormányozó elképzelése
(KÉ)	konzekvencia érv
L	Törvények konjunkciója
(LCs)	Lehetséges cselekvés
P_0	Múlt (távoli)
(TSE)	Törvénysértő esemény általában
(TSE1)	Lewis féle törvénysértő esemény
(TSE2)	Beebe féle törvénysértő esemény
(TSE3)	Van Inwagen féle törvénysértő esemény
(TSE4)	Horgan féle törvénysértő esemény
(TSZ)	Törvényszegő képesség általában
(TSZ1)	Schneider féle törvényszegő képesség
β	β szabály

Bibliográfia

- Ayer, Alfred J: „Szabadság és szükségszerűség”, *Modern metafizikai tanulmányok*, szerk. Farkas Katalin és Huoranszki Ferenc, ELTE Eötvös Kiadó, 2004. 165-173. o.
- Beebe, Helen. „Local Miracle Compatibilism” in: *Nous- Je 03; 37(2): 258*
- Beebe, Helen. „Reply to Huemer on the Consequence Argument” in *The Philosophical Review*, Vol. 111, No. 2. (Apr., 2002), pp. 235-241.
- Bennett, Jonathan. *A Philosophical Guide to Conditionals*. Oxford. Clarendon Press. 2003
- Berofsky, Bernald: “Ifs, cans, and Free Will: The Issues”, in: *Free Will*, szerk. Kane, Robert, Oxford: Oxford University Press, 2002. 182-201. o.
- Bishop, Robert C: „Chaos, indeterminism and free will”, in: *Free Will*, Oxford: Oxford University Press, 2002. 111-124. o.
- Chisholm, Roderick M: „Az emberi szabadság és az én”, in: *Modern metafizikai tanulmányok*, szerk. Farkas Katalin és Huoranszki Ferenc, ELTE Eötvös Kiadó, 2004. 175-187. o.
- Finch, Alicia és Warfield Ted A: „The Mind Argument and Libertarianism” *Mind*, New Series, Vol. 107, No. 427. (Jul., 1998), pp. 515-528.
- Fisher, John Martin: „Frankfurt – Type Examples and Semi – Compatibilism”, in: *Free Will*, szerk. Kane, Robert, Oxford: Oxford University Press, 2002. 281-306. o.
- Frankfurt, Harry G: „What we are morally responsible for”, in: *The importance of what we care about*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 95-103. o.
- Frankfurt, Harry G: „Freedom of will and the concept of person”, in: *The importance of what we care about*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 11-25. o.
- Horgan, Terence. „Compatibilism and the consequence argument” in *Philosophical-Studies*. My 85, 47: 339-356

Huemer, Michael. Elusive Freedom? A Reply to Helen Beebe *Philosophical Review*. JI 2004; 113(3): 411-416.

Huemer, Michael. Van Inwagen's Consequence Argument." *Philosophical Review*. 2000 109:525-44.

Hudgson, David, „Quantum Physics, Consciousness, and Free Will”, in: *Free Will*, Oxford: Oxford University Press, 2002. 85-110. o.

Hume, David. *Tanulmány az emberi értelemről*, Nippon Kiadó Budapest 1995.

Huoranszki, Ferenc: „Szabad akarat és természeti törvény”, in: *Világosság*, 2003/5-6, 141-148. o.

Inwagen, Peter van. *An Essay on Free Will*. Oxford: Clarendon Press. 1983.

Inwagen, Peter van. „A szabad akarat és a determinizmus összeegyeztethetlensége” in: *Modern metafizikai tanulmányok*, ELTE Eötvös Kiadó, 2004.

Inwagen, Peter van. „Free Will Remains a Mystery” in: *A cambridge handbook of free will*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 158-180. o.

Kadri, Vihvelin. „Libertarian Compatibilism” in: *Philosophical Perspectives 14 – Action and Freedom*, Blackwell Publishers Boston MA & Oxford UK 2000. 139-167. o.

Kripke, Saul. *Megnevezés és szükségszerűség*, Akadémia Kiadó 2007.

Lewis, David. "Are we free to break the laws?" *Theoria* 1981 47: 113-121.

Lewis, David. „Humean Supervenience Debugged”, in: *Mind*, New Series, Vol. 103, No. 412. (Oct., 1994), 473-490. o.

Lewis, David. „Introduction”, in: *Philosophical Papers vol.2*, Oxford: Oxford University Press.

Lewis, David. „Lehetséges világok” in: *Modern metafizikai tanulmányok*, szerk. Farkas Katalin és Huoranszki Ferenc, ELTE Eötvös Kiadó, 2004.

McKay, Thomas and Johnson, David: „A Reconsideration of an Argument Against Compatibilism,” 1996, *Philosophical Topics*, 24, pp.113-22.

Nelkin,-Dana-K. „The Consequence Argument and the Mind Argument” in: *Analysis*-. *Ap 01; 61(2): 107-115*

O’Connor, Timothy: „Indeterminism and Free Agency: Three Recent Views”, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. LIII, No. 3, September 1993, pp. 499-526.

Schnieder, Benjamin-Sebastian. „Compatibilism and the Notion of Rendering Something False” in: *Philosophical-Studies*. *F 04; 117(3): 409-428*

Simonyi Károly. *A fizika kultúrtörténete, a kezdetektől 1990-ig*, Akadémia Kiadó Budapest. 1999

Stalnaker, Robert. „Lehetséges világok” in: *Modern metafizikai tanulmányok*, szerk. Farkas Katalin és Huoranszki Ferenc, ELTE Eötvös Kiadó, 2004.

Tomis, Kapitan. „A master argument for the incompatibilism?” in: *A cambridge handbook of free will*. Oxford: Oxford University Press, 2002. *127-157*

Westphal,-Jonathan. „A New Way with the Consequence Argument, and the Fixity of the Laws” in: *Analysis*-. *Jl 03; 63(3): 208-212*

Internetes cikkek:

<http://plato.stanford.edu/entries/compatibilism/> - Michael McKenna

<http://plato.stanford.edu/entries/incompatibilism-arguments/> - Kadri Vihvelin

<http://plato.stanford.edu/entries/incompatibilism-theories/> - Randolph Clarke

<http://plato.stanford.edu/entries/freewill/> - Timothy O’Connor